

**R. P. Georgii de Rhodes Avenionensis S. J. disputationum
theologiae scholasticae tomus ...**

Rhodes, Georges de

Lugduni, 1661

Dispvtatio II. De principio directiō actuum humanorum, id est de
Conscientia.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-81987](https://nbn-resolving.de/urn:nbn:de:hbz:466:1-81987)

Et sic semper cum Domino erimus 1. Petri 1. Regenerauis nos in spem viuam, in hereditatem incorruptibilem, & incontaminatam & immarcessibilem. Idem probant testimonia omnia quibus assertur aeternitas poena damnatorum de qua dictum est in tractatu superiori. Idem habetur ex symbolo Apostolico, asserturque ab omnibus Patribus vide Augustinum l. 13. de Trinitate c. 8. vnde hanc vocare possumus firmissimam Fidei anchoram, quam omnes qui dimiserunt turpissimum naufragium passi sunt.

Secundò varia quoque rationes id probant aliquas habet easque omnino elegantes Philoëphus 1. Ethicorum c. 7. & 10. Ethicorum c. 7. *Ver enim* (inquit) *nec una facit birundo, nec unus dies, & beatum hominem eodem modo nec unus dies nec breve illum efficit tempus:* vnde argumentor ex communis sapientum aestimatione, beatitudo eò piuris fieri solet, quò diutius durat eò minoris quò minus durat, sed felicitas est bonum, quo nullum maius potest desiderari, ergo illa esse debet aeterna. Deinde beatitudo est status perfectissimus, nemo autem sapiens beatum eum vocauerit, qui ad breve tempus felix est futurus. Denique 10. Ethic. *Nihil* (inquit) *felicitatis est imperfectum, quidquid autem finem habitu um est, imperfectum est.*

Ratio 5. *Alteram rationem* habet S. Thomas q. 5. art. 5. vt aliquis status sit beatitudo, debet excludere omne malum, si autem beatitudo aeterna non sit, omne non excluder malum; vel enim sciet beatus periculum eius amittendæ, & sic continuo timore cruciabitur, vel nescire, & sic effet miser. *Quid enim* (inquit August. l. 12. c. 20.) *illa beatitudine falsius, vel fallacius, vbi nos futuros miseris, aut in tanta lace veritatis nesciamus, aut in summa felicitatis arece timeamus.* Alter etiam rationcinatur l. 13. de Trinit. c. 8. Si beatus amitteret beatitudinem, vel hoc pateretur volens, vel nolens, vel neutro modo se habens, si volens miser effet, quia veller amittere summum bonum: si nolens miser item effet, qui quod noller, pateretur: si nec nolens nec volens, non amarer ergo suam beatitudinem, quod effet miserum esse. Denique beatus non potest gaudio carere quod summum est, gaudium autem quod prouenit ex cogitatione beatitudinis nunquam amittendæ, summum est gaudium, quo frui possit beatus, vt constabit ex dicendis statim.

A priori ratio est, quia illæ operationes in quibus consistit beatitudo non possunt amitti ex parte voluntatis ipsius beati, nec ex parte Dei, nec ex parte vlli alterius cause, igitur nullo modo amitti possunt. Non ex parte voluntatis beati, quia beatus in illa celsatione nullam apprehendere potest rationem boni, nec fastidio affici neque alio allici, ergo non potest beatus velle desistere a visione beatifica. Non ex parte Dei quia Deus non subtrahit aliquod donum aliqui nisi propter aliquam eius culpm quæ in beato nulla esse potest. Non denique ex parte vlli alterius agentis, quia solus Deus conseruat hanc visionem, quæ nihil contrarium habet, per quod possit destrui.

Dico secundò, perpetuas beatitudinis efficit illam esse infinitè maiorem, & digniorem. *Quod* quatuor modis probari potest.

Primo, quia aeternitas facit infinitè maius quidquid afficerit, sicut enim voluptas vnius diei maior est voluptate vnius horæ, voluptas hebdomadæ vnius, voluptate vnius diei, & sic deinceps, ergo aeterna voluptas infinitè superat estimabilitatem cuiusvis voluptatis, quæ non sit aeterna.

Secunda. Secundò, aeternitas boni quando cognoscitur infinitè magna est quo liber instanti; qui enim scit se ab ea felicitate nunquam posse cadere, singulis momentis percipit voluptatem, ex tota aeternitate beatitudinis quæ infinita est ut proinde vocari possit etiam in eo sensu tota simul.

Tertiò, possessio aeterna beatitudinis est perfectissima similitudo diuinæ perfectionis ut tradit August. l. 3. de libero arbitrio c. 7. *Si magis & magis esse volueris, ei quod summè est propinquabis, quanto ergo amplius esse amaueris tanto amplius aeternam vitam desiderabis.*

Quartò, ratione aeternitatis beatitudo habet infinitam estimationem supra omnia temporalia, quæ nimur (inquit August. ibidem) antequam sint, non sunt & cum sunt fugiunt, & cum fugerint non erunt, itaque cum futura sunt nondum sunt, cum autem praterita sunt, iam non sunt, quomodo igitur tenebuntur, ut maneant, quibus hoc est incipere ut sint, quod est pergere, ut non sint.

Ad primam Respondeo constare omnino ex dictis quod beatitudo non habet ex sola Dei voluntate, quod sit aeterna. Nam hoc habet tunc ex ratione communis beatitudinis, quæ si aeterna non esset, appetitum non satiaret, nec excluderet omnem miseriā: tunc etiam ex ratione visionis quæ definere ut dixi non potest, vel ex parte beati, vel ex parte Dei, vel ex parte vlli alterius extrinseci agentis.

Ad secundam Resp. aeternitatem beatitudinis colligietiam posse ex valore meriti, quia cum opus meritorium hominis iusti procedat à gratia adoptionis, mereaturque filiationem diuinam cui gloria deberet titulus hæreditatis, hæritas autem semper debetur filio quandiu manet filius, ille qui videt Deum nunquam amitteret filiationem diuinam quæ per solum amittitur peccatum, ergo nunquam ei tolli poterit hæritas.

Ad tertiam concedo, posse viatorem desistere ab actu Fidei, vel ab actu amoris, quia potest aliquam in illis apprehendere rationem mali, visio autem beata cum tollat omnem errorē, nullam pati potest humani modi apprehensionem, atque adeò non potest homo videns Deum velle desistere à visione, quæ independens est à phantasiate; expers est laboris, & voluntatem necessitat ad amandum Deum clarè visum à cuius propterea cognitione velle non potest desistere.

DISPUTATIO II.

De Principio directiu humanorum Actuum: id est, de Conscientia.

S. Thomas. quæst. 19.

ACTENVS exposui principium finale cuius gratia fiunt omnia, Beatitudinis videlicet existentiam, quidditatem, complementa, & proprietates: nunc de altero illo principio dicere aggredior, per quod creatura rationalis actus sic diriguntur, ut idonei sint ad finis huius assecurationem. Hæc enim regula dicitur, quæ totius bonitatis & malitiae mensura & Iudex est, quia si ei conformentur hominis actus, sunt boni, & idonei ad finem Beatitudinis: si non conformentur, sunt reueræ mali. De hac regula vnde tota pendet moralitas, ut distinctè ac plenè dicam primum videndum est, de illius natura siue quænam illa sit. Secundò, de influxu illius in humanos actus, siue quomodo per illam actus nostri fiant boni vel mali.

QVÆSTIO I.

Quænam sit Regula directiva omnium Actuum humanorum.

Sicut in artefactis illud appellatur regula, quod est Idea rectæ operis artificis, sic in Moralibus idea rectæ operationis vocatur, cui quoties conformantur actus liberi boni sunt & laudabiles. Idea enim in operibus artis,

artis, sic dirigit artificem, vt quoties operatur sicut ipsa dicat, opus eius sit rectum: similiter etiam quoties voluntas operatur iuxta dictamen regule, operatio eius recta dicitur. Primum ergo inquit quænam sit regula illa principalis & primaria. Secundò, quænam sit regula instrumentalis & secundaria.

S E C T I O N E I.

Quænam sit Regula humanorum Actuum principalis & primaria.

Necessitas
regule.

Certum est primò, aliquam necessariò assignari debere regulam humanorum Actuum, ex qua desumatur tota eorum malitia & bonitas. Ratio est, quia cum humani actus aliquando sint boni, aliquando mali, non potest assignari ratio huius diuersitatis, nisi quia illi aliquando sunt conformes regulæ, aliquando disformes; entitas enim eorum non est mala, cum illa causetur etiam à Deo, possitque idem Actus fieri ex bono malus, & contra. Deinde bonum & malum Morale non sunt aliquid absolutum sed respectuum, nam id quod est vni bonum, potest esse malum alteri: sed omne bonum respectuum dicitur tale per commensurationem ad aliud, ergo bonum Morale tale dicitur etiam per commensurationem ad aliud quod propriè vocatur regula, ergo necessariò admitti debet aliqua regula omniū Actuum & totius Moralitatis.

Certum est secundò, duplum esse regulam horum Actuum. Prima principalis est & primaria quæ specificat actum & causat bonitatem eius ac malitiam. Secunda est instrumentalis & secundaria quæ non causat per se bonitatem aut malitiam actuum, sed tantum illam proponit per modum instrumenti, vel etiam conditionis; munus enim eius est applicare, seu proponere regula primariam.

Difficultas igitur nunc est, quænam res dici possit regula huiusmodi vniuersalissima & primaria, quam alij existimant esse solam legem æternam, alij rectam rationem, alij naturam rationalem, alij aliquid aliud.

S. I.

Vtrum Lex æterna sit primaria Regula totius bonitatis & malitiae.

Quid sit
lex æterna.

Triplex
dubitatio.

Quid sit lex ista æterna plenè dicam sectione sequenti, nunc satis est dicere quod eo nomine appellatur actus ille intellectus diuini, quo voluntati creatæ intimatur quid velit Deus fieri ab ea, vel omitti: vel etiam vt sensus sit clarior, nomine *Legis æterna*, hic intelligitur voluntas diuina, & sensus erit, utrum regula ex qua primariò & radicaliter pendet bonitas nostrorum actuum sit voluntas Dei, cui si conformatur actus nostri, sint boni, si non conformatur sint mali.

Ratio ergo dubitandi est primò, quia in omnibus causis ordinatis effectus magis pender à causa omnium prima, quam à causis posterioribus, quæ non agunt nisi in virtute primæ illius causæ, quæ est velut primum mobile; sed causa omnium prima bonitatis est recta ratio & voluntas diuina, recta vero ratio creatæ causa est secunda quæ non regulat actus, nisi virtute rationis increata, ergo actus nostri multò magis regulantur à recta ratione increata, quam à creatæ. Quod significatum videtur Psalm. 4. *Multi dicunt quis ostender nobis bona?* statim enim responder, *Signatum est super nos lumen vultus tui Domine*, quasi diceret lumen diuini vultus quod in nobis est in tantum ostendere nobis bona, & regulare voluntatem, in quantum est radius ostendens solem illum æternæ rationis & legis.

Secundò, omne id quod habet rationem peccati tale dicitur per respectum ad aliquam legem, cuius est transgressio, dicitur enim in scripturis *avopia*, seu præ-

uaricatio à lege, sed nulla est lex cuius peccatum transgressio esse possit, quæ lex æterna, quod probatur, quia si aliqua alia lex præter æternam regularet humanum actum, illa deberet esse lata per potestatem aliquam superiorum totius creaturæ, illa potestas nulla est extra Deum, ergo lex illa lata est à Deo, atque adeò est æterna lex. Idque videretur significatum esse ab Apostolo ad Rom. 4. *Lex iram operatur, ubi enim non est lex, nec prævaricatio, &c. 5. Usque ad legem enim peccatum non erat in mundo, sed non imputabatur cum lex non esset.* Vnde August. l. 22. contra Faustum c. 27. *Peccatum definit dictum, scilicet concupitum contra legem Dei: quid enim aliud est peccatum?* (inquit Ambrosius lib. de Paradiso c. 4.) *nisi legis diuinae prævaricatio.*

Tertiò, illa est primaria & radicalis regula totius bonitatis cuius declaratio solum & transcriptio illa est, quæ vocatur proxima regula, sed proxima regula totius bonitatis & malitiae, nempe recta ratio creata & lex naturalis, nihil est aliud quæ declaratio æternae legis, qua per eam nobis innotescit, ergo regula radicalis & primaria est lex æterna.

Dico primò, regula primaria & radicalis totius bonitatis & malitiae Actuum moralium non est lex æterna & voluntas diuina. Ita communius Theologi quos sequuntur & citant Vasques *disput. 95. & 97.* Suanus tract. 3. *disp. 2. & 3.*

Ratio est primò, quia illa esse non potest prima & vniuersalissima regula omnium Actuum bonorum & malorum, sine qua multi sunt actus boni, sed multi reperiuntur actus verè boni, qui nō sunt conformes legi æternae, nam Deus ad extra operatur bene moraliter ut est per se notum, & tamen eius actus non habent quod sint boni per conformitatem ad legem, lex enim Præceptum est superioris, quem Deus nullum habere potest; non enim se ipso superior est. Deinde multi etiam actus sunt à nobis reuerè boni, qui tamen nullæ lege præcepti sunt, ergo manifestum est quod lex æterna non est vniuersalissima & primaria illa regula quam hic querimus.

Deinde illa non est regula totius bonitatis Actuum, quæ præcisà vel non intellectà, manet adhuc Actus honestus aut prauus, sed præcisà vel certè non intellectà æterna lege adhuc amor Dei esset bonus, & eius odium esset prauum, ergo lex illa æterna non est regula. Minor probatur; illud est reuerè honestum & rectum, quod est conueniens naturæ rationali, & malum quod est illi disconueniens; sed quamvis nullæ Dei lege præceptus esset Dei amor, aut veritum odium, vel certè si non intelligatur veritum, semper amor erit conueniens naturæ rationali, odium autem disconueniens, semper enim bonum esset velle bonum Deo qui est infinitè dignus, & malum esset illi velle malum infinitè bono; semper etiam malum esset occidere innocentem: ergo præciso etiam præcepto quolibet Dei, bonum est aliquid & malum. Et hoc etiam patet, quia illi qui nullo modo cognoscunt Deum multa tamen faciunt verè mala propter quæ digni sunt vituperio. eorum respectu perinde lex æterna se habet ac si non esset, ergo illa præcisà manent adhuc Actus boni aut mali.

Denique à priori ratio est, quia illa non potest dici primaria regula bonitatis & malitiae quæ supponit Actum iam esse bonum aut malum, huiusmodi est lex æterna: quod probo, quædam obiecta sunt essentialiter & intrinsecè bona, & alia mala essentialiter, quæ non ideo sunt mala, quia Deus iudicat illa esse mala, sed ideo Deus illa iudicat esse mala, quia mala sunt, hoc est malitiam præsupponi ante legem æternam, ergo lex æterna præsupponit malitiam & bonitatem actuum. Maior est clara, quia v. g. frigus non ideo est malum aquæ, quia Deus iudicat illud esse malum, sed ideo Deus iudicat quia est malum, non ideo chimæra implicat

implicat, quia Deus iudicat, sed contra: ergo similiter iudicium Dei de bonitate ac malitia obiectorum, & actuum presupponit bonitatem aut malitiam illorum. Confirm. quia si à solo Dei iudicio, & voluntate penderit malitia, nullus esset actus qui permitti non posset à Deo; posset enim eodem modo permittere blasphemiam, & odium Dei, sicut permittere potest comestione carnium in quadragefima, sive nihil esset intrinsecè bonum aut malum neque ullum esset ius naturale, sed solum ius positum.

Solutio
rium du-
bitationis. Ad primam Resp. concedendo quod ratio creata habet à ratione increata quod regulet actus nostros, tanquam à causa effectiva per quam accepit esse, & tanquam à causa etiam exemplari cuius similitudinem habet perfectam, non quod proponat nobis Deus iudicare aliquid bonum & malum, vel illud imperare; sed quia proponit illud idem esse bonum & malum, quod Deus iudicat bonum aut malum esse. Itaque sequitur legem eternam esse primam causam, sed non sequitur illam esse regulam primariam, quia illam non proponit recta ratio creata.

Ad secundam Resp. duo distinguenda esse semper in peccato, primò quod habeat malitiam moralem, secundò, quod sit offensa Dei: ratione *malitia moralis* peccatum non dicitur transgressio legis, sed tantum ratione offendere; si enim nihil Deus præcepisset, vel si abstulisset à nobis notitiam voluntatis & præcepti sui, semper odium Dei, v. gr. esset moraliter malum, sed non esset Dei offensa, de qua sola intelligi debent Scriptura & Patres, quoties dicunt quod seclusa lege nullum est peccatum.

Ad tertiam Resp. distinguendo minorem eodem modo, recta ratio creata nihil est aliud quam declaratio & transcriptio eternae legis, quatenus est regula operationum moraliter bonarum aut malarum negoti, quatenus est regula illatum prout sunt capaces meriti aut demeriti, concedo. Recta enim ratio creata utroque illo modo actiones dirigit, facit enim illas esse bonas, & facit illas esse meritorias, sed sub diuerso respectu.

§. II.

Vix recta Ratio humana sit primaria Regula bonitatis & malitia omnium Actuum.

Triplex
dubitatio. N Omne recta rationis quid intelligatur non est facile dicere, vt constabit ex sequenti sectione: nunc satis est rectam rationem vocari iudicium intellectus dictans hic & nunc aliquid esse faciendum, vel omittendum. Hoc iudicium communius omnes existimat esse vnicam & adæquatam regulam totius bonitatis & malitia.

Ratio dubitandi est primò, quia sic manifeste tradere videtur Philosophus 6. Ethicorum cap. 1. & 2. vbi ostendit solam esse rectam rationem quæ definitur medium proprium virtutis: omnes enim virtutes in illam respicere tanquam in signum & scopum: sicut in artefactis idea operis recti est illud ipsum, quod regula vocatur.

Secundò, illa est adæquata regula humanorum actuum, quæ solā posita sublati aliis omnibus, illi sunt boni, & quæ sublati sunt mali, sed sublati consideratione rationis, positi aliis omnibus, afferunt bonitas aut malitia moralis: posita vero ea, etiam aliis omnibus sublati ponitur, ergo sola recta ratio est adæquata regula omnium humanorum actuum. Maior non egit probatione, minor probatur, quia quantumcunque actus sint intrinsecè boni aut mali, nonquam tamen moraliter tales dici possunt, si absit consideratio recta rationis, alioqui amentes & pueri operantur recte moraliter, & iij etiam qui operantur cum ignorantia inuincibili. Imò cum aliquis operatur cum conscientia erronea existimans se prosequi obiectum

Tom. I.

malum, quod reuera tamen est bonum, ille reuera peccat, ergo posita solā recta ratione ponitur malitia & bonitas actuum.

Tertiò illa est vera regula totius moralitatis per quam natura rationalis constituitur formaliter in esse moralis & rationalis, sed natura rationalis non constituitur in tali esse nisi per actuale rationem rectam; si enim eam præscindas, natura humana non est nisi physica, quia non est capax alsequendi suum finem per suos actus, ergo sola recta ratio est regula: probatur maior, per illud regulantur Actus humani, & consti-
tuuntur morales, per quod sunt boni vel mali naturæ humanae vt sic, sed per hoc sunt boni naturæ rationali vt sic, per quod natura constituitur rationalis vt sic, ergo illa est regula per quam natura constituitur rationalis & moralis.

Dico secundò, recta ratio creata dictans quid sit *Conclusio* malum aut bonum non est principalis & primaria regula bonitatis & malitia Actuum nostrorum.

Ratio est, quia si recta esset regula primaria bonitatis, sequeretur quod nunquam iudicium rationis cognoscit bonitatem aut malitiam actus, quin cognoscat ipsum, hoc absurdum est vt patet; iudicium enim illud diceret, hic actus non est mihi conformis, ergo recta ratio non est regula. Prob. maior, cognoscere Actum esse bonum, est cognoscere actum esse conformem regula: sed regula est per te cognitio ipsa bonitatis, ergo cognoscere bonitatem, est cognoscere conformitatem cum cognitione, quod est cognitio refleksi supra se ipsam.

Confirm. primò, quia si recta ratio est regula, debet recta ratio per se ipsam definiri; recta enim ratio erit illa quæ cognoscit conformitatem obiecti cum recta ratione & sic infinitus erit progressus. Petam enim de hac recta ratione, quæ definitur iterum per rectam rationem, & ita in infinitum. Similiter bonitas erit conformitas cum iudicio cognoscente conformitate cū iudicio cognoscente conformitatē & sic deinceps.

Confirm. secundò, quia si recta ratio esset regula bonitatis, verus deberet admitti circulus inter actum bonum & rectam rationem, nam recta ratio illa est quæ dicit & præcipit actum bonum, actus vero bonus est ille quem præcipit recta ratio ybi vides actum bonum definiri per rationem rectam, & rectam rationem definiri per actum bonum. Quid enim est aliud recta ratio nisi ea, quæ iudicat actum honestum eum, qui honestus est.

Secundò, illa non est regula primaria bonitatis & malitia Actuum humanorum quæ posterior est ipsa bonitate ac malitia omnium obiectorum, sed recta ratio, id est iudicium actuale rationis, est aliquid posterius bonitate ac malitia obiectorum omnium ad quæ terminantur & à quibus specificantur Actus morales, ergo recta ratio non est regula primaria. Prob. minor, si ratio prius esset recta quam obiectum esset honestum, obiecta id est essent honesta, quia iudicantur honesta, consequens est falsum, quia potius ideo recta ratio iudicat illa esse honesta quia ex se talia sunt, sicut in aliis iudiciis, veritas eorum fundatur in rebus, quia nimis illæ tales sunt, quales iudicantur: ergo prius est obiectum esse honestum, quam rationem esse rectam quæ iudicat illud esse honestum.

Dices prius est actum esse honestum obiectum ac fundamentaliter non est prius illum esse honestum formaliter, sed contra, illa non est regula bonitatis quæ præsupponit totum fundamentum & causam propter quam actus est bonus aut malus. Sed recta ratio præsupponit totum fundamentum & causam propter quam actus est bonus aut malus; præsupponit enim totam bonitatem aut malitiam fundamentalem, ergo recta ratio non est regula bonitatis, quod enim præsupponit fundamentum bonitatis, præsupponit re-

R.

gulam

*Alietia
probatio*

Ratio à
priori.Solutio
nem
trium du
bitationū.

gulam totam bonitatis, nam regula est fundamentum.

Denique à priori ratio est, quia id quod specificat Actum voluntatis, non est cognitio, quæ conditio solùm est & signum quoddam à posteriori ex quo cognoscitur specificatio actus facta per obiectum in quod tendit actus. Constat enim quod voluntas fertur semper in bonum apprehensum, sed apprehensio non est ratio formalis ob quam appetitur finis.

Ad primam Resp. concedendo quod recta ratio est id quo definitur medium virtutis, iuxta mentem Philosophi, quia est id ex quo tanquam à posteriori cognoscitur medium virtutis, non quod ipsa recta ratio tale medium efficiat, sed quia illud non cognoscitur à nobis, neque determinari potest nisi per rectam rationem quam propterea merito virtutes omnes respi- ciunt tanquam regulam quandam à posteriori, ex qua discernunt illam mediocritatem quam prosequi de- bent: cum enim voluntas sit potentia cæca non potest tendere in aliud obiectum, nisi ad illud quod per rectam rationem proponitur, neque illud amplecti po- test quod naturæ rationali conuenit, nisi per rectam rationem illud accipiat. Hinc fit ut recta ratio vo- cetur regula bonitatis, non quæ actum bonū constituit, sed ex qua dignoscatur actus qui est bonus, vel malus, quod idem in operibus artefactis locum habet.

Ad secundam Resp. distinguendo maiorem, illa est regula bonitatis & malitiae, quæ solā positâ tanquam causâ ponitur bonitas, concedo: quæ solā positâ tanquam conditione ponitur bonitas, nego. Posita con- sideratione rationis ponitur bonitas actus, quia con- sideratio hæc conditio est quæ positâ semper obiectum est conueniens naturæ rationali, licet illa conditio non sit causa huius conuenientiæ. Itaque cum aliquis operatur ex conscientia erronea putans aliquid esse malum, quod tamen est bonum, ille reuera peccat, quia nunquam obiectum aliquid potest esse conueniens naturæ rationali, nisi ratio illud tale iudicet, & quoties iudicatur tale, iam conueniens esse incipit ut postea dicam: vnde recte inferitur quod iudicium rationis est conditio sine qua nulla est bonitas vel malitia, sed non sequitur illam esse regulam.

Ad tertiam Resp. naturam humanam constitui moralem & rationalem in actu primo, per vim ratiocinandi in actu primo, constitui autem in actu secundo talēm, per actualem rectam rationem: illa non est regula primaria moralitatis, per quam natura constituitur moralis & rationalis in actu secundo, sed illa per quam cōstituitur moralis & rationalis in actu primo.

S. III.

*Vtrum Natura rationalis primaria, sit regula
Bonitatis, & malitiae.*

Prima
dubitatio.

Posto quod neque lex aut voluntas diuina, neque iudicium rectæ rationis creatæ, mensura sit & regula ex qua deriuatur bonitas aut malitia moralis actuum nostrorum, sola superesse videtur natura rationalis, quæ huiusmodi regula dici, & esse possit.

Ratio tamen dubitandi esse potest primò, quia si natura rationalis constituitur esse primaria illa regula, neque vitatur circulus vitiosus, neque infinitus progressus, quod probatur: natura rationalis non est aliud quā natura vtris ratione, non enim significare potest aliud quā naturam prout cognoscit, vel potest cognoscere bonitatem aut malitiam actuum & obiectorum: sed si natura prout cognoscens, vel prout potens cognoscere bonitatem aut malitiam, actuū sit regula bonitatis & malitiae, committetur vi- tiosus circulus in definitione bonitatis, & in defini- tione naturæ rationalis, ergo natura rationalis non est regula primaria bonitatis & malitiae: maior est certa, quia si sumatur natura rationalis præscindendo ab eo quod cognoscat bonitatem, & operetur mora-

liter, non est magis illi conueniens Eleemosina quā furtum, neque temperantia magis illam decet, quā brutum, debet ergo natura rationalis significare na- turam prout cognoscit, vel prout cognoscere potest bonitatem & malitiam. Nunc minor probatur argu- mento superius allato, si natura prout cognoscens vel prout potens cognoscere malitiam est regula, necesse est ut natura rationalis definiatur per bonitatem, & ut bonitas definiatur per naturam rationalem: natura enim rationalis erit illa quæ cognoscit bonitatem & bonitas erit illa quæ conuenit naturæ cognoscenti bonitatem: imò bonitas definietur per se ipsam, erit enim conuenientia cum natura cognoscente boni- tatem.

Vnde urgetur argumentum si natura rationalis prout cognoscens, aut prout potens cognoscere bo- nitatem est regula, implicat ut cognoscatur ipsa bo- nitas sine infinitis reflexionibus, quod probo. Non poterit cognosci conformitas Eleemosynæ cum na- turæ rationali, quin cognoscatur Eleemosina ut co- gnita secundum suam bonitatem: rursus, hæc bonitas debebit cognosci ut cognita secundum suam boni- tatem, & ita in infinitum, quia hæc bonitas est con-uenientia cum natura cognoscente bonitatem, omnis ergo bonitas semper includit cognitionem bonitatis, sive nunquam cognoscetur bonitas, quin vlti- ûs & vlti-ûs semper progre- diaris in infinitum.

Secundò, illud est actualis regula voluntatis, quod dirigit actū voluntatem, natura rationalis non est id quod dirigit actū voluntatem, sed ratio, ergo natura rationalis non est actualis regula. Probo maiorem, eodem modo se habet id quod dirigit hominem be- nè aut male operantem moraliter, sicut se habet ars & idea qua artificem operantem dirigit, sed id quod dirigit artificem est conceptus formalis, quem ostendebam in physica esse proximam ideam, ergo id quod dirigit voluntatem operantem moraliter, est conceptus mentis seu recta ratio. Confirm. quia esse conueniens naturæ rationali ut sic est esse conueniens rectæ rationi, ergo natura rationalis non potest esse regula quin recta etiam ratio sit regula, natura enim rationalis non est aliud quā natura prout re- cta ratione vti potest.

Tertiò illa dici non potest regula immediata mo- ralitatis, quæ manente omnino inuariata, tollitur vel variatur moralitas, sed inuariata manente natura rationali, tollitur tamen aut variatur moralitas, nam cum aliquis conscientiam habet inuincibiliter erro- neam, æquè tenetur operari aut cessare ab operatione ac si non erraret, tunc natura rationalis eodem modo se habet ac si conscientia non esset erronea, ergo ea- dem manente natura rationali, variatur tamen aut tollitur moralitas.

Quartò, sequeretur quod bonum honestum non amaretur amore amicitiae, sed tantum amore concu- piscientiae: nam quod amatur ut conueniens pro- priæ naturæ, amatur amore concupiscientiae: ho- nestum ut sic, est conueniens naturæ rationali, ergo quoties amatur honestum ut sic, amatut ut conue- niens propriæ naturæ.

Dicò tertiò, sola natura rationalis ut rationalis, est regula primaria formalis & immediata totius bonita- tis & malitiae actuum nostrorum.

Ratio est, quia illa sola esse potest regula quæ sola præsupponit tanquam aliquid prius ante omnem bonitatem & malitiam actuum & obiectorum, sola natura rationalis est huiusmodi, lex enim æterna, & recta ratio (ut dixi) sunt aliquid posterius, neque po- test excogitari aliiquid aliud, ergo sola natura rationa- lis est regula.

Respondent recentiores aliqui primò, Regulam moralitatis esse præpōderantiā vnius obiecti præ alio, id est

Secunda
dubitatio.Tertia
dubitatio.Quarta
dubitatio.Conclusio
affirmativa.

Probatio.

Præponde-
rantiā.

id est estimabilitatem moralem vnius praetralio, v.g. ideo Eleemosina est honesta, quia bonum subueniendi pauperibus, præponderat malo amissionis pecunia, furtum autem ideo est malum, quia damnum lesionis iniusta præponderat bono pecuniae quæ acquiritur.

Verum statim appareat hunc esse merum lusum verborum, quæro enim quid sit vnum bonum aut malum præponderare alteri, nisi magis esse conueniens natura rationali quam aliud: verbi gratia quare præponderat bonum subueniendi Pauperibus malo amissionis pecunia, nisi quia conueniens est dare pecuniam ut subuenias pauperi? Quæritur enim hæc regula huius præponderantiae, ac estimabilitatis moralis, quam afferui esse solam naturam rationalem. Præterea sequeretur matrimonium esse malum, quia illi sine dubio Virginitas præponderat: liceret etiam mentiri ad conseruandam integrum Rempublicam: cur enim bonum integræ Reipublicæ non præualet leui huic malo? reiici ergo debet hæc præponderantia.

Respondent alij secundò, ultimum finem esse adæquatam regulam bonitatis, quia illud est verè bonum, quod habet proportionem cum fine ultimo; vnde dictum est à Philosopho quod *finis est principium ad quod resipientes, bonum vnumquodque aut malum dicimus*. Sed contra, nam ille finis qui dicitur regula, vel est finis supernaturalis, vel naturalis, non primum, quia in pura natura esse potuisse bona vel mala operatio: Neque secundum quia ille vel est rectitudo moralis, & sic quæritur quid sit in obiecto, quod tribuit mihi rectitudinem dum illud amplector; vel est præmium, & sic quæro vnde actus charitatis habet, quo sit dignus præmium, prius enim est illum actum esse bonum, quam esse præmium dignum.

Deinde illa sola est regula moralitatis formalis, quæ sola est regula moralitatis obiectuæ, sola natura rationalis est regula moralitatis obiectuæ, ergo illa sola est etiam regula moralitatis formalis: Maior est clara, quia bonitas obiectuæ vocatur fundamentalis ex eo quod fundet, & specificet moralitatem formalē. Minor probatur, quia illud est regula bonitatis obiectuæ, cui soli obiectum debet esse conueniens ut sit bonum, sed sola est natura rationalis cui obiecta debent esse conuenientia, ut sint bona, bonum enim respectuum dicitur illud quod est alicui subiecto conueniens, v.g. calor dicitur esse conueniens igni, tanquam subiecto, sola verè natura rationalis potest esse subiectum boni moralis, ergo bonum morale non dicitur tale, nisi per ordinem ad naturam rationalem.

A priori ergo ratio est, quia bonum & malum petiunt ab eo quod conueniens est naturæ, non ab eo quod iudicatur conueniens, ut si aqua posset cognoscere frigus sibi esse conueniens, non propterea esset conueniens quia cognosceret, sed potius ideo cognosceret, quia esset.

Solutio
prime du-
bitationis

Ad primam Resp. nullo modo sequi ex eo quod natura rationalis sit regula, quod natura rationalis & bonitas non possint cognosci & definiri sine circulo, & sine infinitis reflexionibus, quia natura rationalis prout est regula bonitatis Eleemosina, v.g. non significat naturam prout cognoscit, aut potest cognoscere bonitatem Eleemosynæ, alioqui ut recte probat argumentum nunquam definiretur bonitas Eleemosina sine circulo & sine infinitis reflexionibus, bonitas enim Eleemosynæ, esset conformitas cum natura cognoscere bonitatem Eleemosynæ, id est conformitatem cu natura cognoscere conformitatem, &c. Semper enim obiectum huius cognitionis erit Eleemosyna, ut cognita secundum suam bonitatem, quæ bonitas iterum debet cognosci ut cognita & sic deinceps: natura ergo rationalis prout est regula moralitatis significat naturam prout vntem discursu, & libertate, præscindendo ab eo, quod hic discursus versetur circa

Tom. I.

bonitatem, aut circa determinatum aliquid aliud. Naturam enim vntem discursu & libertate magis Eleemosina decet quam furtum, & temperantia magis illi conuenit, quam bruto, nam homo propter furtum dignus est probro, & propter intemperantiam, ob quam brutum non est dignum probro.

Instabis primò, multa esse disconuenientia naturæ Prima in-
stantia. rationali, & recte rationi, quæ tamen non sunt peccata, v.g. si velit aliquis domum ædificare sine fundatis, plantare arborē inuersis radicibus, hoc enim est contra rectam rationem, & dedecet natum vntem discursu, & tamen non est peccatum. Neque dicas illud non ita esse contra rationem, ut sit pœna dignum, peccatum autem ita esse contra rationem ut sit pœna dignum. Contra enim arguo, prius est actum esse bonum aut malum, quam sit dignus præmio & pœna, ideo enim actus dignus est præmio, quia est bonus, & ideo dignus est pœna, quia est malus, non autem contra, debet ergo dari ratio, cur furari sit malum, & dignum pœna, plantare autem arborē inuersam, non sit malum & pœna dignum, cum vtrumque sit contra rationem & naturam rationalē.

Respondeo defectus artis cuiusmodi sunt plantare arborē inuersam, & defectus morales in eo differre, quod defectus artis sint aliquid disconuenientia naturæ intellectuæ ac discursuæ ut sic, ideoque dicuntur folium errores, neque sunt aliquid pœna dignum: At vero defectus morales, sunt aliquid per se disconuenientia naturæ rationali vntenti discursu, & libertate; omnis enim moralitas fundatur in libertate, vnde merentur pœnam defectus morales, quia illi sunt aliquid disconuenientia naturæ, prout discursuæ simili & libera.

Instabis secundò, gloriam humanam & diuitias Secunda
instantia. esse bonas homini prout differt à bruto, & tamen illa non sunt bona honesta ut patet, quia operari præcise propter gloriam humanam & propter diuitias non est honestum, ergo natura rationalis præcise ut differt à brutis non est regula bonitatis.

Resp. diuitias non esse aliquid per se consentaneum naturæ rationali, quia diuitiae nullam per se habent appetibilitatem: gloriam verò humanam esse obiectum de se bonum, & decens naturam rationalem, quod tamen ex circumstantia potest fieri malum, & dedecens naturam rationalem, ideoque non est mirum quod egregia Ethnicorum opera reprobata fuerint à sanctis Patribus, quia procedebant ex nimio appetitu laudis & gloriae, erat enim appetitus ille vituperabilis non præcise quia erat appetitus laudis, sed quia erat nimius.

Ad secundam Resp. diligenter in hac materia distinguui debere duo, id quod est regula, & id quod applicat regulam, regula est id cui per se primariò actus conformari debet, id quod applicat regulam, est id quod illam proponit, & cuius conformitas non per se intenditur, sed propter aliud. Regula bonitatis est solum natura rationalis, quia illa est cui primariò actus debet conformari, recta autem ratio est id duntaxat quod proponit regulam tanquam conditio, quia conformitas actus cum ipsa non exigitur primò & per se, sed propter naturam rationalem. Hinc ad argumentum distinguitur maior, actualis regula bonitatis est id quod actu voluntatem primò & per se dirigit, concedo, quod actu dirigit voluntatem tanquam propoñens regulam, nego: similiter enim id quod primò & per se dirigit artificem, est conceptus obiectuus vel potius prototypum ad cuius similitudinem sit aliquid: conceptus autem formalis proximè dirigit tanquam proponens veram & primariam regulam. Ad confirmat, concedo quod esse conueniens naturæ rationali, & esse conueniens rationi, sunt idem realiter, sed non sunt idem formaliter, prius enim est aliquid esse

R 1 2

conueniens

conueniens naturæ rationali, quæ conueniens esse rationi, cum ideo res sit conueniens rationi, quia est conueniens naturæ rationali, non contra: quanvis ex eo quod aliquid sit conforme rationi, recte inferatur esse conueniens rationali naturæ, ideo enim ratio est recta quia dictat conuenire naturæ rationali, id quod illi reuerat conuenit.

Solutio
tertia.

Ad tertiam Resp. quod quoties aliquis operatur ex conscientia erronea inuincibili, natura quidem rationalis eodem modo se habet, sed obiectum & actus alio modo ad illam comparantur, vt nuper dicebam, nihil enim est bonum aut malum, nisi quod tale iudicatur vnde tamen non sequitur, quod iudicium rationis sit regula boni & mali, sed conditio duntaxat, sine qua nullum est bonum aut malum. Ad argumentum igitur nego primam hanc maiorem, illa non est regula moralitatis quæ inuariata manente variatur aut tollitur moralitas. Nam vt maneat eadem moralitas, non sufficit quod eadem maneat regula, sed requiritur vt maneat idem obiectum huius regulae, variabitur enim moralitas, si varietur vel obiectum regulae, vel ipsa regula: Cum quis operatur ex conscientia erronea inuincibili, manet eadem natura rationalis, sed variatur ipsum obiectum quia id quod antea erat ipsi malum, iam incipit esse illi bonum, si apprehendatur esse bonum, bonum enim naturæ rationalis est illud omne quod prudenter iudicatur tale.

Solutio
quarta.

Ad quartam Resp. Conueniens dupliciter posse sumi, primò enim significat id quod est alicui commodum. Secundò, id quod per se decet, & est consuetum inclinationi naturali, sicut dicitur incarnatione esse conueniens Deo, non quia sit ipsi commoda, sed quia est consuetanea inclinationi summae bonitatis. Vnde ad argumentum distinguitur hæc maior, id quod amat tanquam conueniens, id est ex eo quod sit commodum, & afferat aliquam utilitatem aut delectationem, amatur amore concupiscentiæ, concedo: Id quod amat tanquam conueniens, id est consuetum inclinationi abstrahendo ab utilitate, vel delectatione, amatur amore concupiscentiæ, nego. Quod amat ut honestum, amat tanquam conueniens posteriori modo, non autem tanquam conueniens primo modo.

SECTIO II.

Quænam sit regula instrumentalis & secundaria bonitatis & malitia moralis.

Necessitas
regule
proxime.

Præter primariam illam & principalem regulam totius moralitatis, sèpè dixi necessarium esse aliquid instrumentum per quod illa voluntati proponatur, alioqui esset necesse ut in incognitum ferretur voluntas, ideoque regula illa ministerialis non potest esse aliud quam iudicium rationis, quam communiter dicimus conscientiam: de illa ut dicam distinctè, videnda sunt tria, primo quid sit recta ratio increata, & lex æterna. Secundò, quid sit recta ratio creata, & lex naturalis que cum conscientia magnam habent affinitatem. Tertiò, demum quid sit propriè conscientia & quotuplex.

§. I.

Quid sit recta ratio increata, & lex æterna.

Non hæc agitur de recta ratione speculativa, quæ non aliud est, quæm cognitio diuina conformis obiecto cognito, & nullo modo tendens ad opus, sed de recta ratione practica quæ dirigit voluntatem diuinam, & voluntatem creatam operantem moraliter, habetque aliquando rationem legis, quia dirigit imperando, aliquando non est vera lex, quia non dirigit voluntatem nisi dictando, quid sit conueniens.

Difficultas igitur est circa existentiam, quid sit recta ratio diuina rationem legis non habet quando nemini quidquam iubet aut vetat, sed ab æterno nemini quidquam præcepit, cum nemo esset cui posset præcipere. Deinde nihil habet rationem legis nisi promulgetur, sed ab æterno promulgari nulla lex potuit, ergo non fuit ab æterno nisi recta ratio diuina, quæ in tempore cœpit esse lex, postquam fuerunt creaturae quas obligare, sicut ab æterno fuit omnipotens quanvis illa solum in tempore fuerit creans.

Secundò, lex illa æterna si datur vel est actus liber voluntatis diuinae, vel certe illum supponit, & est aliquid Deo liberum: hoc autem absurdum est, quia sic lex naturalis potuisse non esse, & Deus posset in ea dispensare, potuisseque fieri ut mendacium esset licitum, imò Ethnicus qui nescit Scripturas dubitare posset, vtrum ea lex esset à Deo lata, & sic licet posset mentiri.

Tertiò, lex illa æterna non potest esse actus voluntatis diuinae, quia definitur recta ratio, neque dici potest actus intellectus diuini, vel enim esset actus scientiæ simplicis, vel scientiæ visionis, non primum, quia scientia simplex præcedit decretum voluntatis, & ita non est lex quæ supponit semper voluntatem superioris: neque secundum, quia sic esset scientia merè speculativa, nec diriger voluntatem. Deinde idem tenemur facere aliquid quia Deus vult nos facere, ergo actus voluntatis diuina lex est non actus intellectus; non enim tenor aliquid facere quia Deus cognoscit, sed quia Deus vult, vnde ait Anselmus *Magistrum humane voluntatis esse voluntatem diuinam*. Idem solenne illud est in Iure, quod *Principi placuit, legis vigorem habet*. Denique lex ordinatio est, illa non est actus intellectus cum sit actus Iurisdictionis, ergo lex non est actus intellectus.

Dico primum, recta ratio diuina non est aliud quam actus intellectus diuini, quo per scientiam simplicem ante omne voluntatis decretum cognoscit fines omnes, & media quæ possunt conuenire, vel disconuenire, omni naturæ rationali.

Ratio est, quia omnes actus voluntatis diuinae dirigitur per iudicium aliquid intellectus diuini quod est recta ratio, illud iudicium necessarium antecedit omnes actus voluntatis, ergo recta ratio est actus antecedens omnem actum voluntatis: primum enim actus voluntatis diuina rectissimus est, ergo illum dirigit actus aliquis intellectus quem nullus actus voluntatis præcedit. Deinde recta ratio diuina prout dirigit voluntatem diuinam non habet rationem legis, quia Deus non est superior se ipso, ergo non necessario sequitur decretum voluntatis.

Dices recta ratio practica est dictamen practicum, quo Deus cognoscit aliquid sibi esse faciendum, vel omittendum, sed iudicium præcedens decretum voluntatis non dicit aliquid esse faciendum, sed tantum esse factibile, ergo iudicium illud antecedens decretum non est recta ratio practica.

Respondeo duplè posse sensum horum verborum (hoc est mihi faciendum) vel enim significat, ego decreui hoc facere, quia decet, vel decet hoc à me fieri, si primo sumatur modo, certum est quod supponit voluntatis decretum: si autem secundo sumatur modo recta ratio prior est omni decreto voluntatis diuinae.

Dico secundò, datur lex aliqua æterna, vera & propria existens in ipso Deo quæ nec est formulariter actus voluntatis diuinae, neque actus ille intellectus

triplet
dubitatio

Recta ratio
divina
quid sit.

Conclusio
trimestris
bitis

tellectus qui est prior omni decreto libero, sed est actus ille intellectus qui supponit decretum voluntatis & illud cognoscit intimatque quid velit Deus fieri vel omitti a creaturis rationalibus.

Prima pars afferens existentiam aeternae illius legis in Deo probatur a S. Thoma q. 91. art. 1. & questione 93 tota, & sanè probatione vix eget cum naturali lumine nostrum sit dari principem eam legem, & ultimam mentem omnia ratione iubentis aut vetantis Dei, ut loquitur Tullius l. 2. de legibus, fusque legem eam exponit Plato in Timao, & dialogo 10. de legibus. Probari autem primò potest, quia lex omnis participata cuiusmodi est omnis creata lex fundatur necessariò in lege per existentiam, quæ non potest esse nisi aeterna, ergo datur lex aeterna. Deinde Deus perfectissimam habet prouidentiam per quam creaturas rationales omnes in proprium deducit finem beatitudinis, sed hoc non efficit nisi medià lege, quæ prohibet actus malos qui auertunt à fine iubet autem bonos qui conducunt ad finem, ergo datur vniuersalissima lex à Deo lata, & scripta intra ipsum Deum. Denique si nullà Dei lege vetarentur ea quæ mala sunt, nulla in peccatis esset offensa Dei, sed sola malitia moralis, peccatum enim non offendit Deum nisi quia eius legi repugnat.

Quid non sic. Secunda pars explicat quid non sit lex illa aeterna: Primiò enim negauit illam esse formaliter decretum diuinæ voluntatis, probaturque ex communi acceptione legis, quam appellant omnes, & definiunt, rationem, opinionem, veritatis operationem, rectam rationem in iubendo, & vetando: Augustinus sanè legem aeternam appellat, *summam rationem cui semper obtemperandum est*, & *incommutabilem veritatem que lex omnium artium recte dicitur*, & *ars omnipotens Artificis*: S. Thom. loco citato vocat eam *diuina mentis conceptum quatenus ordinatur ad gubernationem rerum ab eo progenitarum*: Boetius *perpetuam rationem, que mundum gubernat*. A priori ratio esse potest quia lex imperium est, quem esse actum intellectus non voluntatis constabat ex dicendis. Imò lex aeterna pars est aliqua Prudentia, quæ spectat ad intellectum non ad voluntatem. Secundo, negabam aeternam hanc legem esse actum intellectus priorem decreto voluntatis diuinæ, ratio est, quia lex est actus potestatis, & iurisdictionis ac verum imperium, sed omnis actus iurisdictionis supponit voluntatem superioris; nemo enim imperat nisi volendo: ergo ille actus cognitionis diuinæ, quo dicitur, quid sit conueniens aut disconueniens natura rationali, est quidem recta ratio, & dictamen practicum, potestque tum ipsi Deo, tum creaturis ostendere id quod decet ab ipsis fieri vel omitti, sed rationem legis non haber, donec voluntas accedit iubentis Dei supremi Domini.

Quid sit. Tertia pars veram explicat quidditatem huius legis, est enim actus intellectus duplex, alter cognoscit quid sit conueniens, aut disconueniens natura rationali pertinente ad scientiam simplicem, & est recta ratio, alter cognoscit decretum voluntatis intimatque illud creaturis, & appellatur etiam in nobis propriè imperium: prior quidem ille actus prior est decreto voluntatis & sic non est lex, sed est tamen etiam posterior propterea simul iungitur cum actu illo posteriori, & cum eo presupponit voluntatem aliquid decernentem. Probatur autem primò à pari, quia in nobis imperium actus est ille presupponens voluntatem superioris, lex autem imperium est simul & recta ratio. Deinde nomen (legis) impositum est ad significandum signum illud quo voluntas superioris ostenditur, nam sicut lex exteriora est signum extnum manifestatuum huius voluntatis, sic lex in-

terna est signum illud internum à quo proximè oiri potest signum extnum, idest actus ille intellectus Principis, quo cognoscit, & intimat suam voluntatem. Neque dicas esse promulgationem legis non autem legem, quia si posset innotescere creature actus voluntatis diuinæ, teneretur illi obedire, quamvis non sequeretur illius actus intellectus. Resp. enim actum illum, quem imperium vocabam, non esse promulgationem legis, quamvis sit promulgatio voluntatis diuinæ, quæ promulgatio voluntatis, lex est. Quod si posset decretum diuinæ voluntatis creature innotescere absque vlo actu voluntatis sequente, obligaremus facere id quod sciremus velle Deum, sed nulla tamen daretur lex formalis sed fundamentalis duntaxat, quæ voluntas est superioris.

Dico tertiò, proprietates aeternæ legis commode numerari possunt quatuor. Primiò enim aeterna est, immutabilis & indispesabilis. Secundiò primaria est & fundamentum ac origo legum omnium quæ ab ipsa oriuntur tanquam radij à sole. Tertiò est vniuersalissima tūm ratione personarum, tūm ratione rerum, tūm ratione actuum, tūm ratione temporum, & locorum. Quartò est sanctissima, & iustissima. Quæ omnia ut vides longum esset persequi, sed indicare tamen inutile non erit.

Prima ergo proprietas sit legis huius aeternitas, est enim coœta aeterno Deo, scripta in eius mente non atramento, sed radijs sapientiae increatae, primum enim, ut dixi, est recta ratio & idea omnium eorum quæ conuenit fieri à natura rationali, deinde cognitio decreti voluntatis iubentis ut illud & illud ab ea fiat, hæc autem duo aeterna sunt, immutabilia indispesabilia. Deinde lex illa pars est Prudentia cuius proprium est dirigere creaturas rationales in finem iubendo, vetando, illuminando, dando media necessaria, vnde patet quod prouidentia etiam propterea spectat creaturas rationales, multò latius patet quā lex quæ solum pars est Prudentia.

Secunda proprietas legis huius est quid sit idea, fundamentum, & principium, legum omnium tūm ciuilium tūm sacrarum, continet videlicet illa & fundat totum ius canonicum & ciuile, positivum & naturale, tametsi propriè loquendo solum ius naturale habet fundamentum in illa aeterna lege, vnde sola lex naturalis non habuit opus nouo legislatore: aliæ verò leges tametsi fundantur in recta ratione increata, in ea tamen non fundantur absolute sed tantum ex suppositione quod illa à legislatoribus fuerint sanctæ, alioqui obligassent antequam essent leges.

Tertia proprietas legis huius est vniuersalitas. Primiò tūm ratione personarum quia nulla creatura rationalis est possibilis, quæ non illi subiiciatur ubi primum habuerit existentiam, omnes enim comprehendit in quos legislator Deus habere potest iurisdictionem, eas igitur omnes obligat. Ipsū autem Deum non obligat, neque respectu Dei lex vocari potest, quia lex est actus superioritatis, & iurisdictionis, Deus autem non est superior se ipso, neque imperare sibi potest, ergo recta ratio diuina quæ cognoscit quid ipse facere decreuerit non potest vocari lex. Neque dicas Deus propterea non mentitur, quia scit quod mentiri est malum, ergo recta ratio prælucet diuinæ Voluntati & est vera lex. Deinde si Deus postquam decreuerit aliquid facere, illud non faceret operaretur inordinate, ergo voluntas Dei, etiam respectu Dei est vera lex. Adde quod dici solet quod Deus de lege ordinaria non potest aliqua facere, ergo Deus ali. quam sibi prescriptis legem. Respondeo verū quidem esse quod recta ratio diuina dirigit voluntatem Dei, sed dici tamen non potest lex defectu superioritatis, & distinctionis, recta enim ratio & voluntas in Deo

Proprietates aeternæ legis.

Aeternitas eius legis.

Vniuersalitas ratione personarum.

vnum sunt. Si Deus postquam decrevit aliquid facere, illud non faceret, operaretur inordinatè, non tamen contra legem, sed faceret id quod implicat ex natura rei, haberet enim decreta contradictoria, & voluntatem mutabilem, inordinatio ergo illa non oriretur ex repugnâcia cum lege, sed ex intrinseca essentia naturæ diuinæ. Deinde creaturas irrationalibus lex æterna non comprehendit, cum illæ capaces non sint præcepti. Vnde ordo existens in mente Dei quo dirigit omnia in suos fines lex non potest dici nisi metaphorice, rameti appellatur aliquando sic in scripturis, sicut subiectio creaturarū irrationalium ad Deum appellatur in terdū obedientia, cum sit potius naturalis necessitas.

Ratione rerum.

Deinde vniuersalitas ista lex est ratione rerum quas præcipit, aut verat, cadunt enim sub eam actus omnes qui à creatura rationali elici possunt, sive illi sint ita boni & excellentes ut non imperentur, sed tantum consulantur, quia illi omnes licet secundum substantiam neque præcipiantur, neque prohibeantur, modus tamen cum quo faciendi sunt, ex suppositione quod fiunt semper præcipitur, nam actus indifferentes dirigi debent ad bonum finem, & opera supererogationis quasdam exigunt circumstantias sine quibus fieri non debent.

Denique vniuersalitas etiam legis huius extenditur ad omnes actus ad quos lex aliqua extendi potest, imperat enim, prohibet, permittit, penas sancit, præmia dispensat: neque temporibus finitur, in quibus obliget, cum nulla vñquam vetustate temporum abrogari queat. Neque locis clauditur extra quæ non vigeat, Valet enim vbiique gentium in omnibus terris Iura dicit, & tribunal eius totus orbis est, inquit tam latè pater quam ipse Deus.

Sanctitas.

Quarta denique legis huius proprietas Injustitia est & Sanctitas, Lex enim Domini immaculata convertens animas, testimonium Domini fidele sapientiam præstans parvulus, Injustitia Domini rectæ letificantes corda. Quia videlicet lata est à Legislatore Sancto, scripta in essentia Dei sancta, in finem sanctissimum, inquit totius sanctitatis matrix, exemplar, & principium.

Solutio dubitatio num.

Ad primam Resp. legem illam formaliter sumptam æternam esse, quia omnia quæ formaliter constituant illam ex parte Dei sunt æternæ, etiam si nullus ab æterno fuerit à quo promulgaretur, vel quem illa obligaret, quia illa requiruntur tantum ex parte creaturarum quas lex illa obligat, non autem ex parte Dei, cuius actus cum sit immutabilis, potest ante promulgationem habere veram rationem legis, quod non possunt habere creatæ leges, quia creaturarum voluntas mutari potest.

Ad secundam Resp. legem æternam esse actum Dei omnino liberum, potuit videlicet Deus legem non ferre de Mendacio vitando, tunc autem Mendacium offensa Dei non fuisset sed malitiam habuisset moralē, atque ita illud nunquam esse potest licitum, etiam Ethnico, vel ignorantia Deum, vel nescienti legem hanc de vitando Mendacio fuisse à Deo latam.

Ad tertiam constat ex dictis legem istam spectare partim ad scientiam simplicem, partim ad scientiam visionis, scientia enim simplex solitariè sumpta præcedit decretum: sumpta vero simul cum cognitione decreti sequitur decretum. Scientia quoque visionis si sola sit, speculativa est, si sumatur cum scientia illa simplici quæ dictat quid sit faciendum, practica est, intimat enim decretum voluntatis. Deinde ad id quod additur, ideo teneor aliquid facere quia Deus vult me facere, distingui debet illud (ideò) si enim significet causam immediatè obligantem negari debet, si autem significet causam primariam mediataè ac fundamentaliter obligantem, debet concedi, sed ex eo sequitur voluntatem principis esse causam legis, sed non ipsam

legem, quæ tamen duæ sèpè confunduntur, quia totus legis vigor oritur ex ipsa voluntate Principis, quæ non est ordinatio, sed causa ordinationis.

§. II.

Quid sit recta Ratio creatæ, & lex naturalis.

Con siderat intra ipsum Deum rectâ ratione, ac primariâ lege omnium legum fonte, non erit difficile conspicere utramque veluti transcriptam in creatura rationali, cuius in mente nunc inspicio veluti transcriptam rationem rectam, & legem illam quæ dicitur naturalis veluti exempla magnæ illius rationis, & legis.

Ratio autem dubitandi primò est, quia recta ratio definitur à Philosopho 6. Ethicorum cap. 2. ea quæ conformis est appetitu recto, in hac autem definitione verus est circulus, quia rectus appetitus dicitur is qui conformis est rectæ rationi, seu qui appetit id quod est appetendum secundum rectam rationem, ergo definitis appetitum rectum per rationem, rectam, & rectam rationem definis per appetitum rectum. Sed neque definiri potest recta ratio illa quæ iudicat bonum id quod est verè bonum, quia cum operamur ex conscientia inuincibiliter erronea, operamur ex recta ratione, quæ tamen iudicat bonum, id quod est verè malum.

Secundò, lex naturalis non potest esse ipsa recta ratio in actu secundo, sed est actus aliquis primus, alioqui si dormirent omnes homines, vel certè alio traheretur corum consideratio, nulla esset in mundo lex naturalis, hoc autem absurdum est, ergo lex illa naturalis non est iudicium rationis, sed natura rationalis idonea ex se ad sic iudicandum. Confirmatur quia, plures alioqui essent leges naturales, tot nimirum quæ sunt in hominibus varia iudicia.

Tertiò, quædam actiones ita sunt ex sua natura intrinsecè malæ, ut non pendeant à iudicio rationis, vel à prohibitione, suas enim habent naturas, & essentias immutabiles, quæ non pendent ab extrinsecis ulla causis, v.g. mentiri non id est malum quia est prohibitum, sed id est prohibitum, quia est malum, quemadmodum frigus ex sua natura est malum igni, non quia iudicatur malum.

Dico primò, recta ratio practica benè definitur iudicium intellectus quo post diligentem inquisitionem proponitur aliquid ut conueniens aut disconueniens naturæ vñenti discursu & libertate.

Ratio est, quia illa definitio conuenit omni conscientiæ etiæ erroneæ, modo illa sit inuincibilis, quia illa semper proponit aliquid ut conueniens aut disconueniens prudenter id est post sufficientem inquisitionem, alioqui non est recta ratio. Deinde nullus in ea definitione circulus committitur, aut infinitus progressus, quia cum dico rectam rationem: *Est iudicium quo proponitur aliquid ut conueniens natura rationali*, non idem est ac si dicas iudicium quod iudicatur conueniens id quod iudicatur conueniens, quod vitiosum esset, sed recta ratio includit in sua definitione obiectum rectæ rationis, est enim iudicium quo proponitur id quod ipsi obiectuè appetit conueniens post diligentem inquisitionem.

Dices, recta ratio non proponit semper id quod est reueræ conueniens, sed proponit id quod appetit & videtur conueniens, sed apparere ac videri conueniens est iudicari conueniens, ergo recta ratio illa est, quæ iudicat conueniens, id quod iudicat conueniens, sive semper recta ratio includit in definitione rectæ rationis, & cognoscit semper obiectum suum ut cognitum, reflectiturque supra se ipsam, quod vitiosum est.

Resp.

Resp. dixisse me quod in definitione recta rationis non includitur recta ratio formalis, sed recta ratio obiectua, id est obiectum recta rationis: nego enim illam minorem, apparere ac videri conueniens, est iudicari conueniens, significat enim duntaxat, id quod obiicitur iudicio rationis, nihil autem est incommodi definire rectam rationem in ordine ad obiectum suum.

Conclusio
de lege na-
turali.

Dico secundum, datur in creaturis rationalibus lex aliqua naturalis veram & propriam habens rationem legis, quae nec est natura ipsa rationalis, neque omnino idem ac recta ratio, sed est iudicium illud rationis recta quo naturaliter cognoscunt ea quae a Deo prohibita sunt ut disconuenientia naturae rationali, vel quae sunt praecepta ut eidem naturae conuenientia.

Eius exi-
stentia.

Prima pars afferens dari legem aliquam naturalem id est scriptam cum natura in mente hominis ut tabula, quae cognoscatur vniusquisque sine Legislatoris aut Doctoris ullius voce, quod honestum est aut turpe, apud omnes est indubitate; colligitur enim aperite ex Romanorum 2. *Gentes qua legem non habent naturaliter qua legis sunt faciunt, eis, quod legem non habentes, ipsi sunt sibi lex offendentes opus legis scriptum in cordibus suis*, quibus verbis legem naturalem aptissime describit. Deinde Patres frequentem illius mentionem faciunt Tertullianus lib. de Corona militis, *in publico mundi est in naturalibus tabulis scripta lex ad quas pro- uocat Apostolus, quis enim nescit legem naturalem, & naturam legalem? constans est semper eterna est, & diffusa in omnes lex ista, quae neque per senatum solui pos- sunt, neque derogari ex hac aliquid licet, neque erit alia Roma, alia Athenis, alia nunc, alia post hac*. Facundus Harmianensis: *Lex vero naturalis (inquit) una & tota in hominis mente desixa, multo fortior inuenitur, quam ea qua habetur in literis.* Cassiodorus lib. de anima vocat lumen substantiale quod nobis inesse sentimus, quod respicit sine sole, & videt sine ullo extrinseco lumine. *Ite ipsi in vestra penetralia mentis, & inius incisus apices & scripta volumina mentis, inspicite, & nata vobis sum agnoscite legem.* A priori ratio est quia quædam intrinsecè mala sunt, etiam si nullæ lege prohibentur, sunt enim prohibita quia mala: quædam vero sunt mala, quia prohibita, ergo lege naturali quædam prohibentur non autem alia.

Quod vero illa veram habeat legem rationem, id est quod iudicet voluntatem alicuius superioris prohibentis & præcipientis contra Victoriam, Cordubam & Almainum, probatur quia, omne peccatum repugnat legi, & iuste a Deo punitur, *Vbi enim non est lex nec prævaricatio*, vnde Augustinus lib. 2. de peccato meritis, *Neque peccatum erit, (inquit) si quod erit, si non diuinitus iubatur ut non sit, sed quod est contra legem naturalem, est verè peccatum, & iuste punitur a Deo ergo lex naturalis est vera lex, quae non tantum iudicat quid sit bonum, sed etiam quod sit vitandum.*

Natura ra-
tionalis
non est lex
naturalis.

Secunda pars explicat quid non sit lex naturalis, Primo enim quod non sit natura ipsa rationalis contra Vasquem diff. 150. cap. 3. Probatur quia sequeretur Deum quæ habere imponit sibi legem naturalem, sicut eam habent homines, Dei enim naturae mendacium quæ repugnat, ac naturae humanae. Deinde nulla esse lex potest quia non sit Præceptum superioris, non potest autem natura rationalis dici Præceptum superioris, Deus enim author non diceretur illius legis, quamvis esset author existentia hominum, quia lex naturae non indicaret Deum ut præcipientem aut prohibentem. Denique licet natura rationalis sit prima regula, (vt dixi) totius moralitatis; non est tamen propterea lex naturalis, quia regula est id quod dirigit, lex autem illud est, quod præcipit nomine, superioris, potest natura rationalis dirigere voluntatem suam, sed non potest sibi præcipere ut superior.

Secundum, recta ratio sumpta secundum totam suam latitudinem non est lex naturalis quia recta ratio ut sic cognoscit duntaxat quod aliquid bonum sit aut malum naturae rationali, lex autem iudicat quid sit bonum, ut præceptum a superiore, quid malum ut ab eo prohibitum.

Non recta
ratio lati-
fimè sum-
pta.

Tertia pars explicat quid sit lex naturalis, est enim vel ipsam recta ratio creata propter intimans legem æternam: vel melius est ipsa lex æterna propter intimata, & promulgata per rectam rationem creatam, adeo ut sit veluti transcriptio æternæ legis in nobis: Probatur qui scriptura legem illam appellat *Signatum super nos lumen virtus Dei*, radius videlicet quidam est Iudicij prædicti diuini, & legis illius quæ scripta est intra ipsum Deum, in quo videmus ea quæ Deus videntur esse conuenientia, & quæ fieri vult a nobis. Idem significant sapientes Patres Tertullianus lib. 5. contra Marcionem cap. 11. legem hanc appellat: *Lumen persona Dei*, quasi dicat illam esse cognitionem illam eandem, quæ in Deo est præcipiente aliquid aut videntane: Augustinus quæst. 53. ex 83. *Ex hac (inquit) ineffabilis atque sublimi rerum administratione qua sit per diuinam prouidentiam transcripta est lex naturalis in animum rationalem.* Vnde S. Thomas quæst. 91. art. 2. legem naturalem definit *participationem legis æterne animum rationalem*, appellatque postea illam *impressionem diuini luminis*, quæ sine dubio nihil aliud esse potest quam vis naturalis cognoscendi, quid sit bonum tanquam conueniens naturae rationali & a Deo præceptum, & contra quid malum tanquam a Deo veritum. Sicut ergo considerari lex humana potest propter fertur a superiore, & propter scripta est in tabulis quæ non sunt duas leges, sed una lex, sic lex naturalis propter a Deo ipso lata est illa æterna lex de qua dixi: propter autem scripta & promulgata, est ipsa cognitione creata quam ex innata vi sua format ratio, dictans aliquid esse a Deo præceptum, aut veritum. Coalescit ergo lex naturalis ex increata lege & creata cognitione illius legis, quæ non sunt leges duas, sed omnino unica, vnde nec diuersas obligationes inueniuntur, loquitur enim lex æterna per rationem naturalem, & legem æternam ratio naturalis promulgat. Sed neque lex naturalis obligat ut aliae leges, quæ non sunt nisi externa principia, lex vero ista interna est, docens absque extrinseco lumine, vt dixi, nec exarata est in literis sed in mente sculpta, quam interius semper dicitur imperator, nimis vis innotata rationis.

Solutio
trium du-
bitatio-
num.

Ad primam constat ex prima conclusione rectam rationem sic definiri, ut nullus in eius definitione committatur circulus: recta enim ratio non dicitur cognitione conuenientia cognitæ, sed cognitione propria prudenter aliquid ut verè conueniens, quamvis non sit necesse ut illud reuerat sit conueniens sed satius sit ut menti obiiciatur tanquam conueniens. Cum ergo dicas, recta ratio vel proponit ut conueniens id quod est verè conueniens, vel quod iudicat conueniens, distingui debet, recta ratio proponit aliquid ut conueniens quod iudicatur, propter formaliter iudicatur, nego; propter obiectum iudicatur, concedo; proponit enim ut bonum, id quod est obiectum iudicij sui.

Ad secundam Resp. legem naturalem in actu primo esse vim discursuam, & ipsum hominis intellectum: legem autem naturalem actualem esse iudicium illud rationis quod dicitur ea quæ Deus prohibet aut præcipit. Dum homines dormiunt aut distrahitur, datur lex naturalis in actu primo non in actu secundo, ista quoque in quolibet homine multiplex est, illa vero una.

Ad tertiam Resp. actu malos propter mali sunt moraliter non pendere a iudicio rationis, & prohibitione, sed

sed prout sunt offensæ Dei pendere omnino à prohibitione Dei ut ex dictis patet. Dices non apparere igitur quomodo ius naturale differat à iure positivo diuino, cum utrumque pendeat à libero præcepto Dei. Resp. differre quia, quæ vetantur iure positivo nullo modo sunt mala, & disconuenientia naturæ rationali, si non prohibeantur: quæ autem vetantur iure naturali, quamvis non prohibeantur semper tamen moraliter erunt mala idè dicuntur à Deo esse prohibita quia sunt mala moraliter.

S. III.

Quid & quotuplex sit Conscientia.

Propter hanc dictum haec tenus est de recta ratione, ac lege naturali, quia recta ratio quatenus aeternam legem in publico promulgat lex est naturalis, quatenus autem uniuicuque priuatum dictat in rebus singulis, quid sit agendum aut omittendum dicitur conscientia. Difficultas est enim quid propriæ illa sit, utrum sit in intellectu per modum actus secundi ut docet S. Thomas 1. p. 9. 79. art. 13. an vero per modum habitus permanentis ut existimat Scotus qui eam confundit cum synderesi, & habitu Prudentiæ. Durandus putat illam esse aliquid habituale partim in intellectu partim in voluntate: Aureolus illam utriusque potentia actum esse.

Variorum sententiarum
Triplices dubitatio.
Ratio dubit. primum est quia, si conscientia esset actuale iudicium nunquam posset homo agere contra conscientiam, nunquam enim potest agere contra omne iudicium practicum, quod habet alioqui amaret ut bonum, quod non iudicat nisi malum vel simul iudicaret aliquid esse bonum, & malum.

Secundum, proprium est conscientia remordere, arguere, cruciare, quæ non pertinent ad solum intellectum, remorsus enim tristitia est.

Tertium, absurdum videtur dicere quod nulla in dormientibus est conscientia: inquit si conscientia est actus, ille ingenerat necessarium habitum, est autem difficile dicere qualis habitus ille sit.

Conclusio. Dico primum, conscientia propriæ dicta in solo intellectu residet, neque aliquid est habituale, sed actus quo ratio dictat quid sit agendum aut fugiendum in aliquo casu particulari.

Est in solo intellectu. Prima pars contra Durandum & Aureolum docet in solo intellectu esse conscientiam, non autem in intellectu simul & voluntate ut illi volunt. Probatur autem primum ex Apostolo Roman. 2. vbi ait conscientiam testimonium reddere quod sine dubio intellectus est proprium, &c. 1. appellat eam fidem omne quod non ex fide peccatum est. Deinde idem colligitur ex Patribus Origenes 1. 2. in Epistolam ad Romanos conscientiam appellat naturalem correctorem, & pedagogum animæ: Tertullianus c. 6. de corona militis naturales tabulas ad quas prouocat Apostolus, in quibus ille qui deliquerit, legit opus suum inde quod suffunditur. Basilius in Proverbia naturale indicatorium animæ Damascenus 1. 2. c. 12. legem intellectus nostri, quod eleganter explicat Victor Cartennensis 1. de pœnitentia, conscientia apud quam non moritur omne quod gerimus, nos in factis nostris accusat, & iudicat, cumque non habeat loquendi usum nescit tamen tenere silentium: Dorotheus doctrina de conscientia dicit eam esse in homine velut internum solem. Eleganter Bernardus 1. de interiori domo c. 22. conscientia est cordis scientia, quæ dupliciter intelligitur, videlicet vel illa quæ se nouit per se, vel illa quæ præter se, alia etiam nouit ex se, cor & se nouit sua conscientia, & multa alia. Quando nouit se, appellatur conscientia, quando nouit alia, vocatur scientia. Denique probatur de nomine ipso Conscientia ac ex munericibus eius proprijs testificatur enim, docet, accusat, diri-

git voluntatem quæ omnia spectant ad intellectum.

Secunda pars contra Scotum negat illam esse Est ad. iudicium. actum aliquem primum, sed iudicium actuale, probatur quia conscientia dicitur vera, falsa, dubia, quod solius actus secundi est proprium, non autem habitus; deinde solum actuale iudicium proponit voluntati quæ bona vel mala sunt, & solum illud etiam eam dirigit, conscientia vero utrumque hoc præstat, ergo est actus secundus.

Conscientia igitur est actualis quædam scientia rerum faciendarum aut non faciendarum sive ut ex S. Thoma recte notat Valentia q. 14. p. 4. significat iudicium quod de actibus nostris habemus, spectat autem illos primò ut præteritos, actus videlicet ille quo speculatiæ cognoscimus quid egerimus, aut non egerimus, sic enim Genes. 43. dicunt fratres Ioseph non est in conscientia nostra quis posuerit pecuniam in marsupijs nostris & 2. ad Corinth. 1. hec est gloria nostra testimonium conscientia nostra. Secundo iudicat actus eisdem præteritos utrum boni vel mali sint, sic enim dicitur conscientia redargere, accusare, remordere, Sapient. 17. præoccupant pessima redargente conscientia. Tertio spectat eisdem actus ut præsentes aut futuros iudicatque practicè quid sit faciendum, vel omittendum propter honestatem aut turpitudinem, & hæc est quæ vocatur propriæ conscientia de qua loquimur. Denique conscientia dictat in particulari quid sit honestum aut turpe hic & nunc, quia est iudicium rationis practicæ per ratiocinationem deductum ex Principijs vniuersalibus contentis in synderesi, sic enim appellatur habitus principiorum practicorum: nam sicut omnibus nobis naturaliter inest lumen Principiorum speculabilium, quem dicimus intellectum, sic inest etiam lumen Principiorum practicorum, quæ vocatur synderesis. Hæc enim principia regulæ sunt vniuersales, & per se notæ humanarum actionum, & quædam veluti lumina virtutum immutabilia, quod v. g. iuste vivere oporteat, conscientia vero est iudicium ex huiusmodi principijs deductum.

Dico secundum, recte conscientia dividitur in certam, erroneam, probabilem, dubiam, & scrupulosam.

Quotuplex illa sit. Ratio est, quia iudicium dictans aliquid esse turpe aut honestum, potest esse vel certum, si proponat absque formidine obiectum ut revera est in se honestum vel turpe: vel erroneum si proponat determinatè aliquid ut honestum aut turpe quod tale non sit: vel probabile si proponat obiectum honestum aut turpe adhærens determinatè vni parti, sed cum formidine tamen oppositæ parti: vel dubium, si neutri parti adhæreat, sed maneat velut in æquilibrio: vel scrupulosum si sit apprehensio ex leibus orta coniecturis, quæ iudicium opinatiuum, aut etiam certum alterius parti opinatiue non excludat.

Ad primam Resp. idè posse hominem agere contra conscientiam, quia quoties peccat duplex habet iudicium practicum, vnum quod proponit voluntates æternas idest honestatem, aut turpitudinem; alterum quod proponit rationes inferiores delectabilis, aut utilis; primum illud conscientia est, cui aduersatur quoties maneat adhærente iudicio practico proponenti bonum sensibile quam iudicio proponenti bonum honestum.

Ad secundam Resp. remordere prout pertinet ad ipsam conscientiam, esse actum intellectus quia illud nihil est aliud, quam conscientiam representare voluntati actum malum commissum, ex qua representatione sequitur tristitia in voluntate, remorsus autem non est tristitia sed causa tristitiae.

Ad tertiam Resp. nullam omnino esse in dormientibus conscientiam, sed tantum potentiam, potest autem

tem dici quod conscientia prodit potius ab habitu in-
nato, quam ab aliquo habitu acquisito. dixi verò illum
esse synderesum, id est habitum quo naturaliter cog-
noscimus prima Principia practica; illi autem habitus
quos conscientia producere potest, diuersi sunt pro
varietate actuum in quibus consistit.

QVÆSTIO II.

De influxu conscientie in bonitatem & malitiam Actuum humanorum.

Explicata utraque regulâ quoad existentiam, &
quidditatem, sequitur ut dicam de influxu illius in
omnes humanos actus, id est quomodo illos reddat
bonos aut malos, non potest autem esse difficultas de
Regula principali, quæ per se ipsam non coacurrit ul-
lo modo, sed solum de instrumentalis, & secundaria
quæ alteram illam applicat, & proponit, & est (vt dixi)
iudicium conscientia quæ sine dubio influit in om-
nen moralitatem, vel manifestando malitiam aut bo-
nitatem actus, vel obligando ad operandum, vel per-
mittendo operationem: 1. Spectat ad conscientiam
in genere: 2. Ad conscientiam certam aut erroneam:
3. Ad conscientiam probabilem aut dubiam: quibus
addendum aliquid est de conscientia scrupulosa.

SECTIO I.

Virum ad omnem Actum bonum aut malum re- quiratur necessariò Iudicium aliquod Conscientiae.

Tunc requiretur influxus aliquis, & iudicium con-
scientiae ad omnem actum bonum & malum, si
nullus esse possit actus moraliter bonus, cui adiun-
ctum non sit iudicium dictans illum esse bonum &
honestum, nullus malus cui adiunctum non sit iudi-
cium dictans illum esse malum.

Triplex dubitatio. Ratio autem dubitandi est primò, quia multa sæ-
pè committuntur peccata ex inconsideratione, obli-
uione, ignorantia vincibili, tunc nullum est iudicium
dictans illos actus esse bonos aut malos; sufficit enim
ut aliquis voluntariè se applicet ad opus sine ullo iu-
dicio malitia, ergo sine ullo influxu conscientiae pos-
sunt esse actus boni vel mali. Maior nota est, quia tunc
in Scripturis tunc ab omnibus Patribus peccata igno-
rantiae damnantur præsertim autem ab Augustino, qui
omnem iuris ignorantiam sæpè damnat, quamvis
ignorantia facti a peccato excusat, & possit esse in-
vincibilis; prior autem ignorantia non excusat, quia
teneris scire illud ius.

Secundò multi sæpè peccant sine conscientiae re-
moratu, ut sæpè testatur Scriptura, vel propter peccan-
ti consuetudinem, propter quam exæcati, obstinati,
obdurati sunt: vel propter stuporem mentis, sicut multi
sæpè rustici, qui discernere rationes illas æternas
omnino nesciunt, neque illas vñquam considerant: vel
denique propter Pænitionem quæ rapiuntur, & præ-
occupantur.

Terriò, si obiectum intrinsecè ac essentialiter ma-
lum sit, specificabit voluntatem, & efficiet illam ma-
lam quamvis ab sit cognitio.

Dico primò, in materia conscientiae prima & indu-
bitata regula est, quod nullus vñquam actus potest es-
se bonus, aut malus nisi conscientia, & ratio superior
cognoscat & dicter illum esse bonum, aut malum, vel
certè periculoseum. Ita vñanimiter docent primum
Ethnici omnes Philosophi cum Aristotele, 2. Ethico-
rum, cap. 4. quos lumen ipsum naturæ docet, ita etiam
Catholici omnes Theologi cum S. Thoma quos ratio,
authoritas Patrum, & Scriptura conuincit nihil esse
honestum, aut turpe sine cognitione honestatis aut

turpitudinis: ut meritò rideas nouos dogmatistas qui
fingunt ignorantiam (ut aiunt) iuris non excusare à
peccato, contra quos.

Ratio S. Thom. art. 3. clara est & conuincens, quia
ex naturæ lumine notum est neminem bene aut male
agere nisi velit, quod Augustinus lib. de duabus anima-
bus c. 11. ait: *A Pastoribus cantari in montibus, à Poëis
in theatris, ab indoctis in circulis, à Doëlis in Bibliothecis,
à Magistris in scholis, à Pontificibus in Templis, à genere
humano, in Orbe terrarum*: Sed bonum, & malum vo-
luntaria esse nequeunt si non cognoscantur, voluntas
enim non fertur in incognitum, & hæc ratio est ob
quam neque pueris, neque amentibus, neque brutis
animantibus ullum tribui potest peccatum, quia scili-
cet notitiam non habent honestatis aut turpitudinis,
ergo ad omnem actum bonum aut malum requiritur
cognitio bonitatis & malitiae. Sed hoc ostendetur
postea plius cum probabitur per ignorantiam in-
vincibilem excusari peccatum, quia per illam tollitur
voluntarium.

Dico secundò, altera in materia conscientiae regula
est ut aliquis actus moraliter bonus & honestus sit,
requiratur iudicium practicè moraliter certum: ut sit ma-
lus sufficit cognitio dubia, vel suspicio quædā illius.

Antequam probetur, pars utraque regula obser-
vandum est conscientiam dupliciter esse posse certam:
Primo speculatiuè, secundò practicè: speculatiuè
certa est illa cui non potest subesse falsum: practicè
certa illa, cui falsum quidem potest subesse, sed com-
munis tamen in eo est adhibita diligentia, qualem vul-
go in negotiis adhibent sapientes. Vnde rectè notare
Corduba lib. 3. q. 9. quest. 5. Sanches lib. 2. de Mat-
rimonio diff. 41. num. 8. sæpè contingere ut conscientia
practicè vera sit & speculatiuè falsa & contra, verbi
gratia, possum iudicare quod Pauperi qui appetet
extremè indigens dari ex obligatione debeat Elec-
myna, quod est practicè verum, speculatiuè autem
falsum. Sic enim omnis conscientia inuincibiliter er-
ronea, speculatiuè solum erronea est, practicè autem
ac simpliciter est vera, cum solum iudicium specula-
tiuè antecedens sit falsum. Similiter speculatiuè po-
test esse dubia conscientia quæ practicè certa erit &
contra, ut cum quis dubius est, vñrum emiserit votum,
certò tamen iudicat sibi esse licitum illud non imple-
re. Denique rectè stare potest cum iudicio speculatiuè
certo, de aliqua veritate, iudicium oppositum
etiam certum, ut cum quis iudicans audiendam sibi
esse Missam in die festo, iudicat tamen se propter in-
firmitatem non obligari: quæ tamen iudicia non
sunt propriè opposita, quia vñiuersale illud iudicium
non includit calum in quo infirmus homo teneatur
audire Sacrum; est autem in primis notandum quod
iudicium speculatiuè non est illud quod sequi te-
netur, sed iudicium practicū & particulare. His
positis.

Prima pars regula manifesta est quia si requirere-
tur ad honestatem actus iudicium speculatiuè certum,
cui subesse non possit falsum vix illus vñquam rectè
posset operari quia huiusmodi certitudo ferè semper
est impossibilis: requiritur ergo ad honestam opera-
tionem iudicium practicè certum ac moraliter, cui
potest quidem subesse falsum, sed adhibita tamen est
diligentia qualem communiter sapientes in suis nego-
tiis adhibere solent; tenetur enim quilibet vitare
peccandi periculum quantum potest, atqui si practicè
non sit certus se male non operari, sed dubitet vñrum
male operetur an non, exponit se periculo male ope-
randi, ergo male operatur. Nemo enim in suis ne-
gotiis operatus prudenter nisi moralem adhibeat di-
ligentiam, ergo neque bene moraliter operari potest,
nisi eandem adhibeat diligentiam.

S

Secunda

Secunda pars regulæ
pars regulae
lx.

Secunda etiam regulæ pars est manifesta quia, exponere se voluntariè periculo peccandi est peccare, sed quisquis operatur cum cognitione dubia vel cum suspicione malitiae exponit se periculo peccandi, ergo ad actum malum sufficit cognitio dubia malitiae vel suspicio aliqua illius.

Solutio
difficul-
tum.

Ad primam Resp. certum esse quod nullum unquam potest esse peccatum ex inconsideratione vel ignorantia vincibili, cui non sit semper coniuncta cognitio aliqua malitiae: id est enim ignorantia illa peccatum est quia est voluntaria, ergo cognita est eius malitia, verbi gratia omittis sacram in die festo ex ignorantia vincibili, oportet ut ignorantiam illam volueris, atque adeo ut illam cognoveris; omnis enim ignorantia culpabilis (ut constabit ex sequenti disputatione) vel est affectata, & sic est directe volita; vel est crassa, quia sufficiens diligentia in ea expellenda non est adhibita, & sic negligentia illa cognita est & volita, nulla ergo ignorantia culpabilis est, quam non aliqua precedat cognitio malitiae, illamque sive iuris sit, sive facti Scriptura damnat & Augustinus: aliam omnem quæ inuincibilis est sive iuris sit, sive facti, nemo inquam damnare potuit nisi lumini rationis naturalis repugnet. Quæro enim à nouis dogmatistis quare ignorantia facti sit inculpabilis quando nulla ei præluit cognitio: respondebunt quia deficiente cognitione non est voluntaria, vnde in isto, sed ignorantia esse iuris non est voluntaria si ei defuerit cognitio, ergo ignorantia esse iuris peccatum non est, si ei defuerit cognitio. Sed reponunt aduersarij, teneris scire hoc ius, peccas ergo quando habes ignorantiam iuris. In isto ego vicissim, teneris etiam scire hoc factum, v.g. esse hodie diem veneris neque licere comedere carnes, peccas ergo quando habes ignorantiam facti, sicut ergo dices tener scire hoc factum quando possum scire, ac cogito me teneri, sic dicam & ego tener scire hoc ius, si possum illud scire, cogitemque me teneri.

Ad secundam Resp. quod in omni remorsu conscientie reperiuntur duo, cognitio scilicet intellectus, & tristitia voluntatis, multi ex affuetudine peccandi, peccant sine remorsu propter significat tristitiam voluntatis, non propter significat cognitionem malitiae, sine qua nemo excusat aut induratus peccat, vnde dicitur de illis quod *Videntes non vident intelligentes non intelligunt*, quia scilicet cognoscunt quidem mala quæ faciunt, sed non penetrant tamen quanta mala sint, quæ propteræ incurront. Rustici quoque propter stuporem mentis explicare nesciunt, neque distinctè definire bonitatem aut malitiam suorum actuum, sed sufficiens tamen lumen habent ad cognoscendum si bene agant aut male.

Ad tertiam Resp. nunquam actum voluntatis specificari ab obiecto bono, vel malo nisi mediæ cognitione intellectus, vnde quantumcunque malum in se ipso sit obiectum quod voluntas amplectitur, nunquam tamen refundet malitiam, si non cognoscatur ut malum.

S. II.

Corollaria moralia pro Praxi.

Motus pri-
mi.

Primum sit, motus primò primos appetitus: id est eos qui omnem aduententiam præcedunt in quaque materia reperiantur mortali, aut veniali, nunquam esse peccata etiam venialia: sed neque subitos quosdam & inopinatos motus voluntatis circa obiecta spiritualia, quales sunt motus infidelitatis & blasphemie, ut rectè notant Angelus cap. 6. moralium, Valsques disp. 106. cap. 1. quia ubique deest cognitio malitiae, ibi etiam deest necessariò peccatum, in

omnibus illis motibus utriusq; appetitus deest aduententia, vt suppono, ergo deest etiam malitia. Itaque qui subito commotus ira percuteret alium, aut iuraret antequam cogitasset illud esse malum, ille non peccaret.

Secundum est, qui distinetur etiam diuturno tempore cogitatione aliquâ, vel affectu rei per se malæ, cuius malitiam nullo modo aduentit, ille non peccat: sicut neque ille qui comedet in die ieiunij carnes, non cogitans aetū se facere contra Præceptum, quantum ante sciuisset esse diem ieiunij.

Tertium est, sicut non est nullum peccatum quando nulla est aduententia malitiae, sic nunquam est peccatum mortale, quando non aduentitur grauitas malitiae, aut periculum eius, potest tamē esse graue peccatum, & mortale, quamvis non aduentatur esse peccatum mortale, quia quod graue peccatum sit mortale, non est nisi pena, sed non est necesse ut pena voluntaria sit & cognita, non est ergo necesse ad peccatum mortale ut cognoscatur illud esse mortale, aliqui p[er]aci omnino infideles mortaliter peccarent: sufficit ergo cognitio saltem confusa grauitatis huius malitiae quæ deficiente nunquam erit graue peccatum. Occidit v.g. aliquis hominem cogitans quidem illud esse malum, sed non aduentens illud esse nisi leue malum, ille grauiter non peccat, quia sola est cognitio quæ voluntati applicat malitiam aut grauitatem eius non refunditur ergo malitia nisi secundum mensuram cognitionis.

Quartum est, si quis committat adulterium aut homicidium aduentens quidem malitiam & grauitatem eorum, sed imperfectissimè tamen, & leuissimè, ille quantumvis grauissima sit materia, non peccat tamen nisi leuiter. Ratio est quia sicut ad peccatum requiritur cognitio malitiae, sic ad graue peccatum requiritur plena & clara cognitio & consideratio illius. Quid autem requiratur ad cognitionem illam malitiae plenam & perfectam, dicitur in tractatu de peccatis, nunc tantum obseruo cum Caietano in summa illam cognitionem dici plenam quam habere solet homo plenè à somno excitatus, & sanæ mentis; illam autem dici semiplenam quæ non magis aduentit malitiam operis, quam semidormientes & semiebri aduentunt malitiam pollutionis quam patiuntur; hanc enim certum est ad mortale peccatum non sufficere.

Hoc iudicium ira imperfectum contingere sèpè potest in homine sane mentis & nondormiente ut rectè docet Nauarrus in Enchiridio, vel ob passionem aliquam inuoluntariam & vehementem, cuius violentia iudicium obtenebret, & distrahat aliquo ab ripiat, vel ob stuporem aliquem mentis qualè in rusticis sèpè deprehendimus, vel propter attentionem alterius alicuius rei cogitationem, quæ fiat ut homo licet non stupidus vigile, leuissimè tamen aduentat malum alterius cogitationis quod in se ipsis experiuntur viri etiam timorati, qui post aliquam temporis morulam perfectè aduententes malitiam operis statim coniiciunt se nunquam consensuros fuisse cogitationi, si æquè atque tunc aduentissent, abiiciuntque omnem huiusmodi cognitionem, quasi tunc à somno excitarentur.

Quintum est, si quis occidat hominem plenè quidem aduentens malitiam homicidij sed non cogitans eius circumstantias, v.g. non cogitans illum esse clericum, ille purum commitit homicidium, sed non incidit in sacrilegium: si furetur alienum quod nesciat esse sacram, furatur sed non est sacrilegus: qui fornicatur cum muliere quam nescit esse coniugatam, neque dubitat, fornicator est nō adulter & sic de ceteris.

Sextum est, si quis causam ponit voluntariè ac liberè alicuius peccati cuius non aduentit malitiam quando

Affectu
sive ad-
uentia.

Nullum est
sive ad-
uentia pe-
ccatum.

Plena ad-
uentia.

Aduentæ
circumstan-
tiæ.

Ponere
causam vo-
luntariæ.

quando illud committit, is peccauit quidem quando liberè posuit illam causam cuius effectum praevidebat: non peccat autem quando sine aduentitia morali ponit illum effectum: modo tamen illa intentio non perseveret saltem virtualiter, v. gr. qui liberè inebriatur sciens se hominem interfectorum, peccat etiam homicidio quando inebriatur, non autem quando actu interficit hominem. Quod contra Vasquem in tractatu de peccatis, probandum erit ex eodem principio, quod in primis necessarium est ad omne omnino peccatum diiudicandum.

Instabis, si quis in genere tantum cogitet se facere male, non consideret autem speciem huius mali, v.g. dum committit furtum, queritur quale peccatum commitat; inquit si cogitet se male facere, nullo autem modo cogitet, se peccare grauiter aut leuiter, ille committit peccatum graue, aut leue.

Respondeo vtrumque illum casum esse in praxi moraliter impossibilem, qui enim furatur non apprehendit duntaxat malitiam in genere, sed malitiam in tali actu & saltem confusè apprehendit illum vt grauem. Posito tamen quod vtrumque illud posse fieri.

Ad primum casum Resp. quod si quis in genere duntaxat cogitet malitiam, peccatum erit in ea specie in qua esset peccatum illud, quo vellit aliquis in genere male facere, quod esse in certa specie probandum inferius erit, ita Sanchez lib. 1. moralis operis cap. 11. num. 5. Azor, Sayrus, Valentia.

Posterior casus obscurior est, nam Vasques disp. 59. cap. 3. & Sanchez num. 6. putant distinctione vtrendum esse, si enim conscientia dicetur, esse illicitum in aliqua specie id quod sit, esse peccatum mortale, si malitia sit mortalis: veniale si non sit nisi venialis: si autem proponat confusè vt peccatum id quod sit non determinatam materiam peculiaris, tunc ait illud esse semper peccatum mortale, quia tunc ille scipsum exponit periculo grauiter peccandi. Alij vt Castro disp. 1. part. 3. Iohannes Sanchez, Bonacina putant illud esse semper mortale ob eandem causam. Ego cum Valentia q. 14. p. 4. Salas tract. 8. disp. vniuersitatis. 3. Nauarro, Lopez & aliis existimo illud fore semper veniale peccatum, quoties malitia cogitabitur solum in genere, non cogitando de mortali, aut veniali, nec de periculo mortalis. Ratio est quia, peccatum nunquam potest esse maius, quam dictetur à conscientia, sed cum cogitatur tantum malitia communis peccato mortali & veniali, conscientia non dictat malitiam maiorem veniali, ergo malitia non potest esse maior veniali, qui autem exponit se periculo peccandi mortaliter, ille non peccat mortaliter nisi aduertat tale periculum.

SECTIO II.

De conscientia erronea qua obligat ad operandum.

Duplex conscientia erronea. Certum est primò, conscientiam erroneam quae proponit vt bonum, quod est reuerè malum aliam esse inuincibiliter erroneam, aliam vincibiliter: inuincibiliter erronea dicitur conscientia illa cuius error deponi non potuit, neque debuit, id est quae ita errori adhæret post adhibitam diligentiam, vt non debeat illum deponere, sed potius existimare prudenter se non errare. Vincibiliter erronea illa dicitur cuius error deponi potuit, & debuit, id est quae imprudenter iudicat, quia si sufficientem adhiberet diligentiam, non erraret. Citius dixeris vincibiliter erroneam illum esse cuius error præsus aliquo modo & volitus est saltem in causa id est in negligientia quae illum causauit: inuincibilem illum cuius error neque præsus neque volitus est.

Tom. I.

Certum est secundò conscientiam duplicitate posse obligare, primò positiuè quando tenemur nos illi conformare, non autem illam deponere: secundo negatiuè quando tenemur nihil facere contra illam, non quidem conformando nos illi, sed tantum illam deponendo. Controversia igitur est vtrum conscientia errans ita obliget vt peccatum sit ei non obedire, & si peccatum est quale illud & quantum sit.

Ratiō dubitandi est primò, quia si conscientia erronea ita obliget, vt peccatum sit illi non obedire, sequitur posse aliquem peccare amando Deum super omnia: potest enim aliquis existimare inuincibiliter esse malum amare Deum super omnia, tunc si amet, aget contra conscientiam erroneam, & peccabit, consequens autem absurdum est, nam amor Dei super omnia expellit quodlibet peccatum.

Secundò, si agere contra conscientiam erroneam est malum, bonum erit illi obedire: v.g. si putet odium Dei & mentiri esse bonum, mentiris cum merito, & laude, consequens est absurdum, quia odium Dei, & mendacium semper habent disconuenientiam cum natura rationali, posito quoconque iudicio intellexus. Deinde bonum est ex integra causa, sed cum mentior, deest aliiquid requisitum ad bonitatem saltem ex parte obiecti, ergo non potest mendacium esse bonum.

Tertiò, in tantum duntaxat tenemur sequi conscientiam in quantum illa deriuatur ab æterna Dei lege, sed conscientia quæ dictat odio habendum esse Deum non potest deriuari ab æterna illa lege, alioquin lex æterna præcipiter contradictria quia præcipiet & vetaret odium Dei. Deinde Deus non potest esse author iudicij falsi cum illud sit mendacium, ergo Deus non est author conscientiae erroneæ, ergo illa non deriuatur à lege æterna.

Quartò, magis teneor obedire Deo, quam conscientia erroneæ, sed Deus vetat mendacium vt malum: ergo licet conscientia illud non vetet, debeo tamen semper illud non dicere. Deinde præceptum potestatis inferioris non obligat, si aduersetur Præcepto potestatis superioris, v.g. si Prætor iubeat, quod prohibet princeps, sed ratio errans est potestas inferior quam Deus, ergo non teneor obedire rationi erranti.

Quintò, si conscientia erronea obligat ad operandum poterit aliquis esse ita perplexus vt liber non sit ad vitandum peccatum: nam v.g. putat aliquando rusticus inuincibiliter esse peccatum non deserere gregem vt in die festo audiat sacram, & vicissim esse peccatum deserere gregem, neque fatis distinguere potest quodnam ex illis Præceptis magis obliget, tunc ille quidquid agat necessariò peccabit. Præterea vincibiliter potet aliquis, sibi esse mentiri, tunc siue mentiatut siue non semper peccabit.

Dico primò, tertia circa conscientiam regula est. **Fa-** Tertia re-
cere contra conscientiam siue vincibiliter siue inuincibiliter erroneam semper est peccatum, eiusdem spe-
ciei & gratuitatis in qua esse putatur.

Prima pars proponens obligationem obsequendi conscientia erronea, certa est apud omnes quam ex variis Scripturis & Pontificibus & Patribus probant Vasques disp. 9. cap. 2. Sanchez lib. 1. cap. 11. potest autem efficaciter probari ex Apostolo Roman. 14. Omne quod non est ex fide peccatum est, id est omne quod conforme non est iudicio conscientie, vt communiter explicant Patres, & ibidem: Scio & confido in Domino Iesu, quia nihil commune per ipsum nisi ei qui existimat, quid commune esse, illi commune est. Deinde ratio sit, semper malum est velle facere malum, lex enim naturalis dicit malum debere vitari, sed qui agit contra conscientiam errantem vult facere malum, putat enim, v.g. malum esse obedire superiori,

S. 2. &

Instantia.

Priora-
tus.Posterior
casus.Duplic-
consci-
entia erro-
nea.Consci-
entia dupli-
citer obli-
gat.Quintu-
plex dubi-
tatio.

Tercia re-

Tenemur
se qui con-
scientiam
erroneam.

324 Disp. II. De A& Hum Quæst. II. Se&t. II.

& vult obedire ergo peccat. Deinde quidquid iudicatur conueniens naturæ rationali, est illi reuera conueniens, quia bonum naturæ rationalis est sequi iudicium rationis.

Species
huius pec-
cati.

Secunda pars explicat speciem peccati huius, probaturque quia, tota huius malitiae ratio sita in eo est ut sit actus contrarius dictamini rationis errantis, ergo talis est malitia, qualem illam esse dicit conscientia: obligatio enim non agendi contra conscientiam erroneam per se primo non oritur ex ipsa conscientia errante, sed ex principio naturali dictante vitandum esse malum, & ex Praecepto illius virtutis, contra quam conscientiam dicitur esse illud opus: virtutum enim Praecepta obligant ad vitanda non solum illis aduersa, sed quæ putantur ipsis aduersa, est enim prohibitum à iustitia velle agere contra iustitiam, sed si agas contra conscientiam dictantem aliquid esse contra iustitiam, vis agere contra iustitiam, ergo repugnas Praecepto iustitiam. Eademque ratio probat tantam esse grauitatem huius peccati quanta existimatur esse, quia sine dubio graue malum est, velle facere graue malum.

Dico secundo, conscientia inuincibiliter erronea positio obligat, id est non tantum teneor illi non aduersari, sed teneor etiam operari ut illa dicit: conscientia vero vincibiliter erronea non obligat nisi negatiæ, id est teneor quidem illi non aduersari, non teneor autem illi me conformare: sed tantum illam deponere.

Ratio est quia, quoties sufficientem adhibui diligentiam, ut cognoscam, utrum aliquid sit bonum, non tantum teneor non aduersari conscientia, sed etiam teneor illam sequi, ergo conscientia inuincibiliter errans obligat positivæ. Quoties autem conscientia errat vincibiliter, peccavi non adhibendo sufficientem diligentiam quæ vitaretur error, ergo teneor tunc illam adhibere ad vitandum eum errorem, hoc est deponere conscientiam erroneam, id est discere id quod reuera bonum est aut malum.

Ad primam Resp. esse impossibile ut aliquis putans se peccare amando Deum super omnia, eliciat actum amoris Dei super omnia, nam velle peccare, est velle id quod putatur esse contra Dei voluntatem: possumus igitur in materia aliarum virtutum operari contra conscientiam erroneam, circa materiam charitatis non possumus, quia illa in eo consistit, ut nolis peccare, & ita recte docet Vasques, diff. 59. sub finem.

Ad secundam Resp. concedendo quod agere iuxta conscientiam erroneam est actus virtutis: v. g. si existimes inuincibiliter quod mentiri est actus virtutis ad saluandum amicum, mendacium tuum erit opus misericordia: si putes bonum esse hominem occidere qui blasphemat, erit opus religionis illud homicidium. Mendacium & blasphemia essentialiter sunt disconuenientia cum natura rationali si cognoscantur ut reuera talia sunt: si autem existimant esse illi conuenientia, sunt etiam actu conuenientia. Bonum est ex integra causa vel verâ, vel inuincibiliter existimat: hic autem licet obiectum sit malum, putas tamen illud esse bonum, & ita non solum excusaris a culpa, sed etiam benè operaris ita Sanches l. 1. in decalogum c. 11. n. 17. Azor, Salas, Corduba & alij communissimè.

Ad tertiam Resp. legem æternam non vetare mendacium absolute in omni casu, sed tantum quando conscientia certa & vera iudicabit non esse mentendum: semper enim lex æterna præcipit ut obedias iudicio conscientiæ, qui ergo sequitur conscientiam erroneam virtualiter habet duplex iudicium, unum falsum, quo dicit v. g. mentendum est, alte-

rum verum, quo dicit sequi oportet iudicium conscientiæ, ultimum istud deriuatur ab æterna lege. Ad argumentum igitur, respondeo æquiuocationem esse in illa maiori, conscientia in tantum obligat, in quantum deriuatur ab æterna lege: si enim sensus illius sit, in quantum promulgat legem æternam aut bene, aut male, vera est maior: si vero sensus sit in tantum obligat, in quantum est conformis æternæ legi, secundum se totam, falsa est & neganda. Deus ergo præcipit mendacium, quando habes conscientiam inuincibiliter errantem, vetat illud quando erorem in conscientia non habes. Deus itaque non est author falsi huius iudicij, nec conscientia, ut erronea est, atque ita non deriuatur conscientia errans ab æterna lege, quasi sit illi conformis, sed tantum quatenus illam promulgat.

Ad quartam Resp. neminem obligari ad obedientum Deo, nisi quando, & quatenus dicit conscientia esse illi obedientum: nihil enim Deus nisi media præcipit conscientiæ: vnde nec mendacium vetat quando iudicabit conscientiam illud non vetari: concedo itaque hanc maiorem, magis teneor obedire Deo quam conscientiæ erroneæ, sed distinguunt illa minor: Deus prohibet mendacium per se immediate, nego: media conscientiæ dictante prohibitionem concedo. Deinde fateor quod Potestas inferior non obligat, quando aduersatur Potestatis superiori: ratio errans est sine dubio inferior potestas, sed nunquam vt dixi repugnat Dei Praecepto.

Ad quintam Resp. duplè esse perplexitatem, Peplas tas. aliam simpliciter & per se dictam, aliam vero per accidens, & secundum quid: perplexitas absoluta est cum quis inuincibiliter iudicat utrumque membrum contradictionis peccatum esse, neque deponi potest error: v. g. si rusticus in die festo existimet inuincibiliter se peccare omitendo sacram, ut custodiat gregem, & vicissim se peccare si deserat gregem, neque ullum habeat doctorem à quo doceri possit veritatem, inquit neque distinguere satis potest, quodnam peccatum sit grauius: Perplexitas per accidens & secundum quid ea est quæ supponit culpam quæ causa est erroris, id est cum quis culpabiliter existimat utrumque membrum contradictionis peccatum esse, & potest ac tenetur deponere errorem. Patentur Doctores omnes cum Sancto Thoma articul. 6. ad 3. posse aliquem culpabiliter, & secundum quid esse perplexum, verbi gratiæ, potest existimare aliquis culpabiliter, se obligari ad furandum ut Pauperi subueniat, & tunc peccabit siue furetur, siue non furetur, non tamen necessariò peccabit, quia poterit deponere errorem qui est ipsi voluntarius: inquit si de illo deponendo non cogitet, non tamen necessitatibus peccare, quia illa erit solum necessitas consequens quæ non tollit libertatem: si tamen omnino tunc veller, neque posset deponere conscientiam erroneam, penitentiaque illum ignorantia huius culpabilis, tunc illa ignorantia ex culpabili fieret inculpabilis, & nullo modo peccaret siue furaretur, siue non futaretur ut mox dicam.

Est enim maior inter Doctores contouersia, utrum fieri possit ut aliquis inculpabiliter & absolute perplexus sit, v. g. utrum ille rusticus peccet qui putat inculpabiliter se peccare siue sacram audiat, siue omittat. Aliqui existimant illum tunc peccatum, quia tam operatur liberè quam operatus est Christus. Si enim audiat, missam liberè audiet, si non audiat, liberè non audiet, sicut Christus liberè mortuus est, quamuis liberum ipsi non esset violare Praeceptum Dei, quia integrum illi erat eligere hanc vel illam mortem. Probabilius tamen videtur cum Sancte num. 14 Rodriguez, Castro, illum rusticum qui simpliciter

Solutio
dubitatio-
num.

¶citer & inculpabiliter esse perplexus nullo modo peccatum siue audiat siue omitat audire sacram, quia implicat ut aliquis antecedenter necessiter ad peccandum. Iste autem cum voluntarie causam errori non dederit, simpliciter ad peccandum necessitetur: cum esset ipsi prorsus impossibile vitare peccatum. Itaque licet ille tunc haberet libertatem physicā in genere entis, non haberet tamen libertatem sufficientem ad peccandum, quae vocatur moralis: nam libertas ad peccandum requisita est libertas in ordine ad vitandam culpam, id est illa quā possum peccare vel non peccare, rusticus iste non est huiusmodi, ergo licet liberē physicē auditurus sit sacram, non audit tamen liberē moraliter, id est liberē in ordine ad vitandam, vel incurrandam culpam. Exemplum Christi in multis est dissimile poterat enim mori vel non mori petendo dispensationem Praecepti, vel certè poterat actus eligere inaequaliter bonos, quorum neutrum, ut suppono, conuenit rusticō qui putat peccata ista & qualia esse. Iudicabit ergo se peccare, sed nullo tamen modo peccabit.

S. 11.

Corollaria moralia pro Praxi.

Primum
corollariū

Primum est, si quis carcere detentus in quo non est sacram, putaret se peccare, non audiendo sacram, ille non peccaret; sicut nec ille qui manu violenter mortā per alium, hominem percuteret, quantumuis existimat se peccare, quia vt operando contra conscientiam erroneam aliquis peccet, debet operari libē contra eam, isti autem non operantur libē.

Secundum

Secundum est, cum aliquis operatur contra conscientiam erroneam, & contra Praeceptum superioris, ille unicum committit peccatum, explicandum in confessione, in qua non explicatur necessario illa circumstantia erroris, quia conscientia erronea nullam per se imponit obligationem, sed tantum proponit obligationem alicuius Praecepti aut virtutis alicuius, ergo non potest causare speciale peccatum, vel illud multiplicare.

Tertium

Tertium est, vt peccetur contra conscientiam errantem, requiritur vt actuale sit iudicium illud errantis conscientiae, neque satis est quod illud prius fuerit, siue reuocatum sit siue non: ita docet Vasques *disp. 60. c. 3.* Sanches *cap. 1. num. 7.* Azor, Salas, Castro contra Medinam, Manuelem, & alios putantes, quod ad peccatum sufficit, vt prius aliquis tale iudicium habuerit, & postea illud non reuocauerit, v.g. inquit si quis prius iudicasset malum esse obediē superiori iusta pricipienti, & postmodum iudicij huius immemor, obediēt, peccaret: quod statim pater est falsum, quia conscientia errans non obligat, quando nullo modo existit, ista, ut suppono, non existit in se nec in illo suo effectu, ergo non magis causat malitiam in actu quam si non fuisset inquam.

Quartum

Quartum est, nullam esse culpam agere contra conscientiam errantem, quando illa est rationabiliter deposita, quia tota culpa manabat ex conscientia illa remanente. Est tamen difficile dicere quid exigatur ad hoc vt aliquis rationabiliter conscientiam illā deponat: Non enim videtur admitti debere, quod aiunt Caietanus, Azor, Nauarrus, Valentia, posse conscientiam erroneam ad libitum deponi applicando se ad opus, hoc (inquam) non est probabile, quia is qui conscientiam erroneam eo modo deponet, exponeat se periculo deponendi conscientiam veram, & temerē omnino ac imprudenter illam deponet: vt benē ostendunt Vasques, Corduba, Sanches, Medina, Castro. Itaque dicendum est illum conscientiam erroneam prudenter deponere qui facit quod potest vt

sciat verum: si enim temerē ac sine ratione suscepta est, tunc sine alia ratione deponi potest: si autem suscepta sit cum ratione probabili, v.g. si mulier auditio Concionatore putat esse peccatum mortale ferre alienos crines, tunc deponere illam conscientiam non potest si non adsit aliqua ratio probabilis, quamvis non requiratur ratio aliqua praecedente probabilior, vt benē contra Vasquem ostendit Sanches *num. 10.* licet enim operari ex conscientia probabili, vt postea dicetur.

Quintum est, conscientiam errantem plus obligare quam Praeceptum superioris modo cetera sint parata, id est modo superior, & conscientia materiam imperat è grauem. Ratio est, quia grauius obligat Praeceptum naturale quam praeceptum positivum, lex autem conscientia naturalis est. Deinde conscientia, vel errat inuincibiliter, & sic teneris sequi conscientiam repugnando superiori, quandiu non depones errorem, ergo conscientia magis obligat, tunc quam superior: vel conscientia errat vincibiliter, & sic magis etiam obligat, & maius ex se loquendo peccatum est illi repugnare quam superiori dum illa non deponitur, quia immediatus violatur lex naturalis, & Praeceptum diuinum quod iubet vt obediatur conscientiae. Dixi tamen per se loquendo esse maius peccatum, quia per accidēt ratione ignorantiae, quam adiunētam habet conscientia erronea, minuetur aliquando peccatum, quod contra conscientiam erroneam committitur: per se tamen illud erit maius, v.g. si hæc ignorantia sit affectata, idē dixi (ceteris paribus.)

Sextum est, quando quæritur utrum sit grauius

peccatum facere contra conscientiam erroneam vincibilem quam secundum eam. Responderi debet primum quidem generatim loquendo, grauius peccatum esse facere contra conscientiam erroneam vincibilem, quam facere secundum eam, quia peccare sequendo conscientiam erroneam vincibilem, est peccare ex ignorantia, quæ haud dubie minuit peccatum. Deinde tamen nullam præscribi posse certam regulam, sed id expendum esse ex materia, & ex cognitione culpa, quia interdum grauius peccatum est sequi conscientiam erroneam, interdum est leuius, quam illam deserere. Si enim dando causam ignorantiae, apprehendi hanc culpam esse grauiorem, grauior est sine dubio culpa sequi conscientiam: Si autem quando ago contra conscientiam, apprehendo maiorem culpam me committere, quam apprehendi dando causam ignorantiae, tunc grauior est culpa operari contra conscientiam erroneam, quam eam leui. Præterea erit interdum veniale sequi conscientiam erroneam, & erit mortale illam deserere: v.g. si existimem esse mentendum ad saluandam alterius vitam, mentiendo peccabo veniale, mortaliter autem peccabo si non mentior. Res itaque tota dijudicari debet ex quantitate materiae, & apprehensione, ceteris enim paribus grauius semper est peccare contra conscientiam erroneam, quam illam sequi.

SECTIO III.

De Conscientia Probabili qua permittit operationem.

Doctrinam Theologorum societatis de conscientia, & opinione probabili, noui Reformatores Theologie & Ecclesiae, vehementer arguunt, accusantque omnium malorum, & totius corruptionis quæ orbem hodie inficit. Vanissimi ac imperitissimi fanē homines, qui non intelligunt hanc esse non doctrinam Scriptorum Societatis, sed communem Theologię totius vocem, cuius ipsi micam nullam habent:

S. 3 Ego

Ego ut eam veram, certam, indubitatam esse demonstrem clarissimè, quam ne ipsi quidem negare possint si terminos ipsos explicari sibi patiantur: Primum dico quid sit opinio probabilis & quænam exigit. Secundò, quomodo licet eam sequi. Tertiò, corollaria doctrinæ huius pro praxi.

§. I.

Quid sit Opinio probabilis, & quænam exigit.

Opinio communis

Certum est primò, communem opinionem vocari eam quæ à multis Doctoribus ex professo eam tractantibus defenditur, obseruant autem rectissimè Nauarrus, Azor, Sanches, & Castro, non posse opinionem illam vocari commune, quæ plures habet authores: si fuerint inferioris notæ, qui alicuius alterius certi authoris doctrinæ ita sint addicti, ut eum tanquam oves sine prævio ullo diligentè examine omnes sequantur hanc singularem haberi debere opinionem certum esse putant citati authores. Communis itaque illa censeri debebit opinio, quæ sex aut septem authores habet valde bonos, licet altera totidem habeat, aut etiam plures.

Sententia probabilis

Certum est secundò, probabilem opinionem vocari eam quæ nititur ratione aliquâ bonâ & alicuius momenti, etiam si non omnino conuincente, neque habet contra se conuincentem aliquam rationem; probabiliorē, eam quæ fortioribus nititur rationibus, non autem quæ plures authores habet ut dicam statim: improbabilem eam quam nulla momenti alicuius ratio fulcit, optimè autem aduertunt Sanchez cap.9. n.5. Castro d. 2. p. 1. Valentia, Vasques & alij nunquam appellari posse sententiam probabilem aut improbabilem, nisi quando apparet talis, quoties enim existimas rationes alicuius opinionis posse solui ab aliis vel à te totes tibi erit opinio tantum probabilis, quantumvis aliund sit certa: quandiu autem illæ rationes tibi videbuntur insolubiles, tibi erit sciētia; sicut quandiu tibi persuadebis rationes oppositas esse insolubiles, tibi erit improbabilis opinio. Imprudenter autem procederet (ut bene iidem authores notant) quia iorum opiniones communiter receptas, vel etiam nouas idc tantum iudicaret improbabilēs, quia rationes contra eos aliquas haberet, quas ipse non posset soluere, neque putaret ab aliis posse solui, quia persuadere sibi prudens quisque debet multas sapè rationes nobis apparere insolubiles, quas facile alij soluunt, & quarum etiam nos ipsi solutionem non raro inuenimus: idc nemo vñquam debet solo iudicio suo aliorum sententias iudicare improbabiles.

Sententia tertia.

Certum est tertio, aliud esse quod aliqua opinio sit tertiæ, aliud quod sit probabilior. Probabilior enim illa est (ut dixi) quæ firmioribus nititur rationibus; tertiæ est in qua minus est periculum peccandi, v. gr. vna opinio affirmat me obligari ad restitutionem, altera negat. Illa quæ affirmat est sine dubio tertiæ, non est tanq; en semper necessariæ probabilior; certum est quod nemo tenetur semper sequi sententiam tertio, quia illa est sapè minus probabilis. His positis

Controversia est inter Doctores, vtrum vnius tantum Doctoris probi & docti authoritas possit sufficiens esse ratio, ad hoc ut opinio aliqua censeatur probabilis etiam si ratio quâ nititur non appareat valida.

Triplic dubitatio.

Ratio dubitandi esse primò potest, quia si ad probabilitatem opinionis alicuius, fatis est Doctoris, vnius authoritas, certè nihil est adeo absurdum, & factum, quod non licet afferere, semper enim habebis aliquem authorem, cum nulla sit fatuus sine patrone. Nunquid enim v. gr. probabilis est sententia so-

lem esse lapidem? quia hoc dixit Anaxagoras: nullum esse motum localem, quia hoc Zeno afferuit: nūc esse nigrum quia sic placuit vni è sapientibus, ergo ad probabilitatem opinionis non sufficit Doctoris vnius authoritas.

Secundò, Doctor ille vnicus vel habet rationes quæ tibi probentur, vel nullas habet quæ tibi videantur bona, si primum ergo illius authoritas sola non facit sententiam illam probabilem: si secundum, ergo erit aliqua opinio probabilis tametsi nulla eam ratio sufficiat.

Tertiò, si authoritas viri alicuius docti, est ratio sufficiens ad probabilitatem alicuius opinionis sequitur quod nulla sententia potest esse absurdâ & improbabilem, cum sufficiat ut eam vir doct. pronunciauerit. Deinde temeraria est sententia quæ repugnat torrenti Doctorum, sed vnius tantum Doctoris sententia repugnat torrenti Doctorum, ergo est temeraria. Denique si dictum alicuius viri docti fatis est ad reddendam opinionem probabilem, sufficit etiam eius factum.

Dico primò, ad hoc ut aliqua sententia sit probabilis ista sunt necessaria. Primò, ut eam ratio aliqua bona fulciat. Secundo, ut contra eam non sit ratio aliqua conueniens. Tertiò ut eam generaliter Doctores omnes non improbent, & tanquam absurdam & falsam explodant. Quartò, ut non repugnet principiis veris & receptis in Ecclesia, & communis sensu fidelium, ita docet Suarez disp. 12. de bonitate & malitia fæc. 6. & omnes alicuius notæ Theologi.

Ratio est, quia probabilis opinio vocatur illa, quæ ab hominibus prudenter agentibus potest approbari, sed si vna ex dictis conditionibus huic opinioni defuerit, nemo sapienter illam approbare potest; si enim bona nulla ratio eam probet certè non est probata, nec probabilis si ratio in contrarium eam conuincat falsitatis, nemo eam approbare poterit: si eam generaliter reprobent Doctores, & condemnent falsitatis, certè tot Argos damnare cæcitatibus, est imprudentissimum. Denique quod receptissimis principiis opponitur repugnat lumini naturali, & quod Doctrinam Ecclesiæ conuelliit, repugnat Fidei. Hec ergo si expondant Ianseniani, fieri vix poterit, ut doctrinam authorum Societatis, & omnium Theologorum de sententia probabili dicant esse causam totius corruptiōnis quæ inficit hodiernam Ecclesiam.

Dico secundò, sufficere omnino ad opinionem probabilem ut eam Doctor aliquis magni nominis & prius præsertim recentior teneat, modò tamen conditiones alia requisita ad opinionem probabilem non desint, videlicet ut ratio aliqua bona illi authori non desit, ut nulla sit contra eam ratio conuincens, ut eam vñanimitate Doctores non explodant ut falsam & antiquatam, ut non repugnet principiis communiter receptis, & præsertim sensu Ecclesiæ, ita omnino intelligendi & explicandi sunt Doctores omnes Societatis, qui vnuum Doctorem volunt sufficere ad probabilitatem opinionis Sanches, Azor, Vasques, Valentia, Castro, Emanuel Sa, & alij.

Prima sententia: vnius Doctoris sufficit ad opinionis probabilitatem, secundò, sufficere omnino ad opinionem probabilem illorum Patrum cum ipsi plures probatio, sequantur duces maximi nominis Theologos, & probatissimæ famæ viros. Sic enim tradunt aperte Albertus citatus à S. Antonino tit. 3. 1. p. c. 10. §. 10. Nauarrus 1. 5. consiliorum de penit. remissionibus Consil. 27. Maior. in 4. q. 2. in prologo, & in responsione ad 5. obiectionem. Duallius Parifensis Academæ decus existimatum tract. 1. q. 4. art. 15.

Secundò euidenter demonstratur, quia ut opinio aliqua si probabilis sufficit bona vna ratio, sed authoritas Doctoris alicuius magni Nominis, & Pietatis

vnius Doctoris sufficit ad opinionis probabilitatem.

Prima

Secunda

tis est bona ratio, suppono enim præterea illi non deesse bonam aliquam rationem, opinionem eam non reprobari vulgo à Doctoris ut absurdam & antiquatam, ergo vnius Doctoris authoritas sufficere potest ad opinionem probabilem. Minor certa est, quod enim magno cuiquam & docto viro aliquid verum videatur, magnum potest esse argumentum veritatis, nam etiam id quo solo fides humana ntitur est aliqua ratio, sed testimonium viri vnius probi sufficenter fundat Fidem humanam, ergo illa est bona ratio, ergo ut aliqua opinio sit mihi probabilis, sufficit mihi ratio quæ mihi videatur bona, vel authoritas Doctoris boni, quæ rationi aequiueat præsertim cum etiam ille rationem aliquam habere debeat.

Tertio, argumentari etiam licet, quia in negotiis etiam humanis prudenti solent homines vnius consilio regi: vnum Medicum adhibent videlicet ad tuendam sanitatem, vnum Aduocatum ad conservanda iura familiae, vnum Architecum ad domum extruendam, vnum Confessarium ad regendam conscientiam, ergo signum est quod authoritas boni alicuius Doctoris est ratio sufficiens ad fundandam probabilitatem alicuius opinionis, quam tutò sequi quæ valeat.

Opinio probabilior. Dico tertio, regulariter verum est quod opinio communis, est probabilius quam opinio particularis.

Ratio est, quia sicut opinio probabilis illa est; quæ ntitur ratione aliquâ non leui, sic probabilius illa quæ plures & meliores habet rationes, sententia communis regulariter meliores & plures habet pro rationes, quia Doctorum authoritas ratio est saltem extrinseca, & vbi plures sunt Doctores, plures sunt etiam rationes, ergo regulariter est probabilius. Dixi regulariter quia sâpè contingere potest, ut opinio singularis alicuius Doctoris, ita efficacem rationem habeat ut multorum sententias debeat præponi, ut docent Castro, Azor, Henriques, & alij non pauci.

Solutio dubitacionum. Ad primam Resp. nullo modo sequi ex eo quod vnius Doctoris authoritas sufficiat ad opinionem probabilem, quod omnis stulta opinio erit probabilis, quia est necesse ad opinionem probabilem vnius Authoris ut illa non sit communiter reprobata ut improbabilius, & antiquata: ut non habeat rationes conuincentes in contrarium, quæ omnia non reperiuntur in obsoletis illis veterum sententias quas propterea nemo sine stultitia sequi potest.

Ad secundam Respondent Sanchez cap. 9. num. 9: Vasques d. 62. cap. 4. num. 17. vnius Doctoris authoritatem non sufficere ad opinionis probabilitatem nisi rationes habeat quæ tibi probentur. Ego existimauerim esse necesse ut aliquas habeat rationes, sed necesse non esse ut illæ mihi probentur in se ipsis, quia viri magni authoritas satis est magna ratio, ut iudicem rationes illas esse probabiles, quibus sententiam suam confirmat.

Ad tertiam Resp. multas sententias esse improbabiles, licet vnumaut etiam plures habeant Authores, quia rationes habent in contrarium conuincentes & iudicantur obsoleta; & sensu communis repugnantes, temeraria est sententia quæ repugnat communi sensu Doctorum, qui iudicant eam omnino improbabilem, si autem Doctores communiter opinionem aliquam non sequantur, sed vnicus tantum Doctor, non tamen omnino reprobent ut falsam & improbabilem, tunc singularis illa opinio non repugnabit torrenti Doctorum. Denique quamuis alicuius docti viri dictum efficiat opinionem probabilem, factum tamen illius ad hoc non sufficit, quia viri docti sâpè peccant, & agunt contra dicta-

men conscientiae. Si tamen multi religiosi viri aliquid facerent, sufficere id posset ad reddendam opinionem probabilem. Addo tantum cum Castro non sufficere ad reddendam probabilem opinionem alicuius Doctoris, si solum incidenter & ex occasione alicuius argumenti hanc asseruerint, sed oportere ut illam ex professo doceat, alioqui non eam satis sola sua fulcet Authoritate.

§. II.

An liceat sequi opinionem quæ minus videatur probabilis, relictâ magis probabili.

Dupliciter opinio probabilis

O Piniones probabiles versantur aliquando circa honestatem actus, verbi gratia cum quæ ritur vtrum homo pauper teneatur ieuniare, aliquando versantur circa valorem alicuius operis, verbi gratia, cum queritur, vtrum Baptismus validus sit, collatus sub hac forma, ego te baptizo in nomine genitoris, & geniti, & procedentis ab utroque. Difficultas igitur est, vtrum quando adeat opinio quæ mihi videtur probabilis, siue agatur de honestate operis, siue de valore illius, altera verò videatur mihi probabilius & tunc, possem eligere opinionem minus meo iudicio probabilem, & minus tutam.

Ratio dubitandi est primò, quia nunquam licet agere contra propriam conscientiam, sed qui operatur iuxta probabilem aliorum opinionem, & suam deserit, operatur contra propriam conscientiam, quia hoc non est aliud quam agere contra propriam opinionem, ergo nunquam licet sequi probabilem aliorum opinionem, & eam deserere quæ videtur probabilius. Deinde ille qui exponit se voluntariè periculo errandi, errat voluntariè, sed qui deserit id quod iudicat probabilius, ut sequatur id quod iudicat minus probabile, voluntariè se ipsum exponit periculo errandi, ergo errat voluntariè, habetque affectum ignorantiam.

Secundo, qui operatur contra propriam opinionem probabilius, vel retinet propriam opinionem, vel illam deserit, si retinet, habet simul & semel duos assensus contradictoriè oppositos, iudicat enim aliquid licere sibi & non licere: si relinquit, ergo iam non operatur contra propriam opinionem probabilius, neque appetit quomodo dissentiri adeo facile possum ei, quod iudicat esse verum. Deinde ille videatur operari ex conscientia dubia quod esse illicitum postea dicetur. Tunc enim est verum dubium, quândam ex utraque parte sunt rationes, ita ut intellectus vni parti non adhæreat determinatè; hic autem pro utraque opinione sunt rationes, neque potest intellectus utraque adhære determinatè.

Tertio, exponer se pericolo peccandi est peccatum, sed qui sequitur opinionem minus tutam exponit se pericolo peccandi, ergo peccat, potestque probari inductione, nam Medicus sine dubio peccaret, qui daret medicinam ægrato minus tutam & minus probabilem, relictâ magis certâ & tutâ: peccaret iudex qui cum damnaret cuius crederet ius esse probabilius: peccaret minister sacramenti qui cum adhibere posset materiam & formam certam, contentus esset solum probabili, ergo non licet sequi opinionem minus probabilem.

Quarto, si vera est doctrina ista de sententia probabili potest quilibet Director conscientiarum, respondere contradictoria, vni v.g. pœnitenti affirmare, id quod negat alteri: in vni suadere aliquid, quod cras eidem dissuadeat. Vnde nihil in materia morum erit stabile ac constans, sed omnia incerta, ludicra, & lubrica in quod peius est ingens aperitum ostium

ostium peccatis, & corruptioni si amplecti quilibet potest quod commodius viuum fuerit.

Dico primò, circa conscientiam probabilem vera & certa ista regula est, posse quemlibet operari eligendo illam opinionem quæ minus videtur tuta, & minus probabilis, relinquendo propriam opinionem probabiliorem, & tutiorem. Siue opinio versetur circa honestatem actus, siue versatur circa eius va- lorem.

Prinam partem quæ agit de opinione probabili circa honestatem actus, accusant, damnant, execrantur Ianseniani: amplectuntur eam & demonstratiuè probant omnes alicuius notæ Theologi, quorum catalogum dabunt prolixissimum Sanches c. 9. n. 14. Nauarrus in *summa* c. 27. n. 289. Syluester & Tabie- na verbo *opinio*. Valsques *disp. 62. c. 4.* Azor *tom. 1. l. 2. c. 16. & 17.* Filiucius Emanuel Sa. S. Antoninus *tit. 3. 1. p. c. 10. §. 10.* du Vallius *Doctor* ut dixi Parisien- sis nunquam fatus laudatus *tract. de actibus humanis*, q. 12. art. 13. Gamachæus alterum eiusdem Scholæ lumen 1. 2. *tract. 1. p. 115.* Neque villa nunc contro- versia est pro quām pugnet acrius contra nos er- rores, speciatim autem adducuntur plures Pontifices, Cardinales, Episcop. Canonistas, Theolog. plura exempla manifestissima ex Scripturis utriusque Testamenti, plurima ex Concilijs, ex Patribus ex histo- ria Ecclesiastica quibus probant clarissimè quām sit improbabilis doctrina hæc nouorum dogmatistarum qui volunt teneri quemlibet in quolibet negotio se- qui sententiam magis tutam, & sane ut præmonui sola terminorum explicatio, est apertissima demon- stratio. Sic enim arguo nemo malè potest operari quādī prudenter & cum ratione operatur, nam malum illud est quod repugnat rationi & prudentiæ. Quis enim? dixerit nisi sit stultissimus posse aliquem prudenter peccare: sed qui sequitur opinionem probabilem prudenter & cum ratione operatur, nam probabilis opinio illa est quam bona ratio fulcit, alioquin (ut dixi) non est probabilis, ergo qui sequitur opinionem probabilem prudenter & cum ratione opera- tur, atque adeò non operatur imprudenter & temerè. Quæ certè demonstratio apertam esse declarat aduersariorum, vel ignorantiam, vel malitiam. Deinde argumentatur optimè S. Antoninus *loco citato* si tene- retur quilibet eligere semper id quod est tutius & certius, tenebuntur omnes religionem ingredi, quæ via est longè tutior ad salutem: inò nullum esset discri- men inter consilia & Praecepta. Nam consilia pro- babilis tendit in cœlum quām sine illis, tenebitur ergo quilibet ea semper amplecti & sequi quidquid optimum videbitur. Quod aduersarios pudebit affir- mare. Similiter tutius sine dubio est contentum esse debere quemlibet unico beneficio Ecclesiastico cuius reditus fatis sint ad sustentationem, nunquid? tamen audebunt aduersarij omnes illos damnare qui plura seruant beneficia. Deinde cum difficultatum sit in omnibus reperire certò veritatem, non voluit obligare Deus homines, nisi ut operarentur cum certitudine moralis, nunquid? enim certitudo physica exigitur, sed qui sequitur sententiam probabilem, opera- tur cum morali certitudine, nam certitudo moralis illa est quæ nititur ratione aliquā ergo licet sequi sententiam probabilem. Præterea fatebuntur aduersarij eum non peccare qui operatur iuxta multorum grauissimorum Doctorum sententiam, sed qui opera- tur iuxta opinionem probabilem facit, quod licitum esse aiunt Doctores innumeri (ut dixi) Albertus Magnus S. Thom. S. Antoninus, Nauarrus, Maior du Vallius & alij grauissimi Theologi: ergo ille non peccat qui sic operatur neque aberrare à via potest, qui tot & tam peritos habet duces: sicut errant tur-

piissimè aduersarij, deserentes semitas iudicij ac iusti- tiae, ut ambulent per salebras, duce perlitissimè fane homine damnato per iudicium Ecclesie.

Secunda pars de opinione probabili quando agitur de valore operis, alios habet longè grauiores, & melioris Doctrinæ amatores aduersarios, negant enim eam Soto, Suares & alij de quibus *in tract. de Sacramentis* dictum est, volunt enim Ministrum Sa- cramenti nunquam sequi posse opinionem probabi- lem, vtendo materia vel forma probabili. Contra quos ratio eadem facetur. Qui enim sequitur opinionem probabilem etiam tunc quando ad- ministrat sacramenta non operatur imprudenter, cum non operetur sine ratione, ergo illa non malè opera- tur, si nihil sit aliud per quod reddatur operatio eius illicita, non videtur ergo esse maior ratio de con- scientia probabili cum agitur de valore actus, quām quando agitur de illius honestate: si enim est proba- bile illum actum esse validum, est etiam probabile il- lum esse licitum, ergo possum illum eligere licet, sed hoc tamen aliqua eget limitatione, Vnde.

Dico secundò, non licet sequi sententiam minus probabilem in duplice casu. Primus est quando ali- quia positiva lex vel consuetudo prohibet. Secundus quando Proximo graue aliquod damnum imminet, si sequaris opinionem minus probabilem, eā deseritā quæ magis est probabilis, tunc peccas.

Ratio est, quia nunquam violari sine peccato pos- test lex iustè à superiori potestate lata, neque licet vñquam expondere Proximum periculo alicius dam- ni. Certum igitur est esse peccatum graue amplecti opinionem probabilem circa materias & formas Sacra- mentorum, relictis certis quas præscribit Ecclesia, quia violatur consuetudo Ecclesie quæ vim habet legis, & Praeceptum eius quo determinat ritum quo sacramenta sunt administranda, & verat ne quis vta- tur materia, & forma probabili v. g. grauiter pec- caret qui adhiberet baptizando illam formam, ego te baptizo in nomine genitoris &c. Alter casus est quando sequendo sententiam minus probabilem & minus tutam, Proximum exponis periculo grauius alicius damni. Nam quoties valor actus redundare potest in utilitatem Proximi, toties tenemur sequi tuto rem sententiam, & eam relinquere qua minus est tuta, etiam si fuerit fortè probabilius, quia quando potes, nunquam tibi licet proximum exponere periculo probabili: quod in multis postea confirmabit exemplis.

Ad primam Resp. valde diuersa esse ista duo, con- tra propriam opinionem operari, & operari contra propriam conscientiam practicam. Operari contra propriam conscientiam est facere id quod hic & nunc tibi putas esse illicitum; agere autem contra propriam opinionem, est facere id quod licet iudices probabiliter esse illicitum, certò tamen iudicas illud hic & nunc tibi esse licitum, quia quædam tibi ra- tiones ostendunt probabiliter illud esse licitum. Ita- que qui agit contra propriam opinionem, non agit contra conscientiam practicam, sed agit contra propriam conscientiam speculatiuam, quod non est ma- lum. Deinde distinguo alteram hanc minorem. Qui deserit opinionem probabiliorem exponit se periculo errandi practicè nego, errandi speculatiuè, concedo. Nam quando agis cum conscientia probabili certus es te non errare practicè, id est te facere actum qui licet physicè ac materialiter bonus fortè non sit, sed malus, moraliter tamen bonus est non malus.

Ad secundam Resp. illos duos assensus contradic- toriè opponi, teneor ad restitutionem, non teneor ad restitucionem: licet comedere possum carnes, non possum illas licite comedere, vnde nullus intel- lectus

Quando agitur de valore operis.

Solutio prima da- bitationis.

Solutio secunda.

Iectus potest simul & semel illos habere. Sed istos duos actus non opponi vlo modo contradictriae, nisi materialiter: probabile est propter rationem aliquam me teneri ad restitutionem; & probabile est propter alias rationes me non teneri ad restitutionem: potest enim intellectus illos duos assensus simul habere, non tantum ex principiis externis, vt putat Vasques, sed etiam ex principiis internis, vt recte ostendit Sanches cap. 9. num. 12. quia sicut sine vlla contradictione duas sententiae oppositae sunt probabiles per diuersa motiva; ita nihil verat illas ab intellectu cognosci probabiles: qui contra propriam sententiam operatur vt alteram sequatur opinionem probabilem, non deserit quidem propriam sententiam, sed habet duos istos assensus posteriores. Est probabile propter alias rationes hoc esse licitum, & est probabile ob alias rationes hoc esse illicitum: non habet duos illos priores, hoc est licitum, hoc est illicitum.

In hoc distinguitur conscientia probabile, à conscientia dubia, quod qui habet conscientiam dubiam, neutri parti determinatè assentitur: qui autem habet conscientiam qua opinionem vtramque iudicat probabilem, determinatè assentitur iudicando vtramque probabilem esse.

Ad tertiam Resp. distinguendo maiorem exponere se periculo peccandi formaliter, est peccare, concedo: exponere se periculo peccandi materialiter, nego: qui sequitur sententiam probabilem, exponit se periculo peccandi materialiter, id est faciendi quod est in se malum, sed non est in periculo peccandi formaliter, quod nimurum imputetur in ratione peccati, eodem modo quo aliquis peccat faciens malum quod inuincibiliter nescit esse malum. Inductio illa de Medico, de Iudice, de Ministro sacramentorum soluit ex secunda conclusione, patebitque magis ex sequentibus.

Ad quartam Respondeo, Directorem conscientiarum prudentem ac doctum non respondere suo paenitenti contradictriae, neque suadere vni, quod disuader alteri, si omnia sunt paria. Respondebit enim vt dixi propter alias rationes est probabile teneri ad restitutionem, & propter alias rationes est probabile te non teneri, potes autem sequi vtramque sententiam. Et hoc dicit singulis & tempore: vnde nec sibi contradicet, nec erit inconstans & lubrica doctrina de sententia probabili, nunquam enim dicit tenetis ad restitutionem, si habeat sententiam probabilem quod negat obligationem restituendi, nunquam autem periculum erit corruptionis quando aliquis sequitur id quod videbitur commodius, modo probabilis opinio doceat id non esse illicitum.

§. III.

Corollaria moralia pro Praxi.

Primum.

Primum est, qui iudicat aliquam sententiam esse omnino improbabilem, non potest vnam operari secundum eam: qui vero credit eam esse aliquo modo probabilem, secundum eam operari potest, etiamsi recedat à sententia communis, magis probabile, & magis tutam, modò non impendat Proximo graue aliquod periculum, & contraria prohibitio non obstat, vnde potest quilibet sive doctus sive indoctus suam deserere sententiam, & adhærere alteri sententiae: dum autem vir indoctus in aliquo libro communiter approbato inuenit aliquam opinionem, potest eam sequi tutam conscientiam.

Secundum.

Secundum est, potest quilibet recedere à sententia communis, si enim doctus sit, rationem aliquam fir-

Tom. I.

mam habere potest, propter quam præferat sententiam suam sententiae communi: si vero non haberet rationem vllam, contra sententiam communem, sed solam Doctoris alicuius autoritatem, non posset illa sententia probabilis censer, si communiter reprobatur, & ab aliis absurdia iudicetur: si vero non sit doctus, potest prudenter doctrinæ ac moribus alicuius probati viri sic confidere, vt adhæreat sententiae illius contra sententiam communem. Imò etiam potest tutam conscientiam sequi, quod in uno vel altero Doctore inuenierit, qui non sit reprobatus.

Tertium est de Doctore, qui publicè sententias suas proponit: peccat enim haud dubiè mortaliter si vel ex malitia vel ex ignorantia culpabili, doceat sententias improbabiles præfertim in materia qua pertinet ad Fidem vel ad mores, quia grauem præbet occasiōem errandi auditoribus suis, quod est graue damnum, vt recte tradunt Sanches, Salas, Castro. Imò si neque ad Fidem, neque ad mores materia illa pertineat, sed ad scientias humanas, peccant etiam haud dubiè professores illi, nisi eos excusat paruitas materie: quia tunc non funguntur Magistri officio, quod tamen profitentur, & ad quod Respublica eos deputat. Imò & grauem discipulis inferunt iniuriam, in generando in eis id quod sciunt errorem esse, tenenturque ad restitutionem, vel potius ad retractationem, & reparationem illius damni, vt recte docent Nauarrus, Sanches, Castro. Existimat tamen Salas in huiusmodi materiis scientiarum humanarum, id non esse peccatum nisi veniale, quod non est probabile, nisi fortasse in eo qui priuatum duntaxat opiniones illas traderet. Sed non peccabit tamen mortaliter talis Professor, qui docet sententiam minus probabilem eam reliqua quam iudicat esse probabilem: Imò verius iudico quod ille ne venialiter quidem peccat, licet enim cuilibet sequi sententiam probabilem, & sanè imponeretur alioqui nimis graue onus Praeceptoribus. Ita Castro n. 7. contra Sanchem num. 26. qui putat id esse peccatum veniale, & Suarem diff. 12. sec. 6. num. 9. qui putat id esse peccatum etiam mortale.

Quartum est, circa eum Doctorem qui consultit alius: nam ille interrogatus ab aliquo consilium pertente, potest contra propriam sententiam consulere illi iuxta sententiam alienam, quam probabilem esse iudicat: si enim eam potest ipse sequi, cur non poterit eandem etiam aliis consulere: vt docent Vasques, Sanches, Castro. Imò posset etiam respondere aliquando iuxta vnam sententiam, aliquando aliam sequendo respondere, sed ne tamen videatur varius & parum sibi constans, debet sententiae vtriusque probabilitatem explicare interroganti.

Difficultas tamen est, vtrum illud verum etiam sit in materia iustitiae, v.g. cum aliquis interrogat vtrum obligatus sit ad restitutionem an non, negat enim Valentia tunc posse responderi secundum sententiam minus probabilem: affirmant vero Sanches n. 2. 1. Castro p. 3. id licitum esse in omni casu. Melius tamen cum distinctione respondent Vasques. diff. 62. c. 9. n. 47. Salas, Ioannes Sanches: si enim eum à quo interrogaris obligas ad restitutionem non potes respondere iuxta sententiam minus probabilem, tacendo tuam quando autem illum deobligas, potes respondere secundum sententiam minus probabilem. Ratio est: quia quando te aliquis interrogat, petit ut respondas bona fide, vtrum liceat ipsi vitare restitutionem: si vero solam sententiam obligantem explices, falsò illi respondes, & malā fide, quia restitutionem ex tua sententia vitare potes, quam tu illi taces, atque aded negas vitari ab eo posse restitutionem. Hoc autem ita

Confilia-
rius.

Solutio
tertiae.

Solutio
quartae.

Primum.

Secundum.

ita intelligi volo, modò nullum ex responsione illa tua graue damnum timeri possit: si enim verearis ne alias iste peccet liberius, tunc respondentium esset alio modo. Hinc etiam soluitur vtrum possit aliquis varios consulere Doctores donec fauorabilem aliquem inueniat, à quo audiat id quod maximè cupit: hoc enim per se loquendo non est illicitum, vt patet, sed praua lana intentione vitiari potest.

Sed potestne iste Doctor interrogantem remittere ad aliud Doctorem cuius sententiam iudicar esse improbabilem? Resp. non posse, si eam talis Doctoris sententiam indicet evidenter falsam, quia tunc ille ignorantia laborat. Posse autem si eius sententiam non existimet esse omnino falsam, tunc enim & secundum eam sententiam respondere potest; vel ad illum Doctorem remittere interrogantem. Ita Vasques, Salas, & ex parte Sanches loco sèpè citato,

Confessarius.

Quintum est, circa confessarium, nam ille siue ordinarius sit, siue delegatus, tenetur sub peccato mortali absoluere penitentem qui opinionem sequitur probabilem, quam confessarius ipse putat esse falsam. Ratio est, quia tunc penitentis ritè dispositus est, ergo grauis ei sit iniuria si ei denegetur ab soluto fine causa, & ita vulgo censent Doctores omnes paucissimis exceptis: si tamen confessarius non sit nisi delegatus, non tenebitur huiusmodi penitentem absoluere, cuius confessio incepta non fuerit; si vero inchoata fuerit confessio, tenebitur eum sub mortali absoluere, etiam si confessio de solis fuerit venialibus, quia grauis ei sit iniuria, cui sine causa denegatur gratia: contrarium tamen censent Vasques, & Sanches, quorum sententia non placet.

Minister facientium sacramentorum.

Sextum est, circa Ministrum sacramentorum, de quo dictum est in tractatu de Sacramentis. controuersia enim est, vtrum licet uti materia & forma probabili extra casum necessitatis, cum potes adhibere certam, negant enim multi cum Sua, multi cum Vasque & Sanche affirmant, quos verius loqui existimabam eo loco. Et quidem cum opinio versatur circa honestatem actus, id est, vtrum ministrare licet sacramentum, v.gr. vtrum moribundo nullum explicanti peccatum distinctè, absolutionem licet dare dubium esse non potest. Imò quando de valore agitur, v.gr. quando est probabile aliquam materiam aut formam validam esse, & est probabilius illam esse in ualidam, tunc per se loquendo licet sequi sententiam probabilem, per accidens autem non licet, quando Præceptum Ecclesiæ obstat, vel prohibet proximi charitas: alioquin peccatum esset absoluere penitentem quem scires solam habere attritionem, & grauissimum imponeretur onus tunc ministris, tunc aliis: si ergo sola sacramenti agatur reuerentia, potest quilibet sequi sententiam probabilem æquè in hac materia sicut in aliis, sed hæc alias.

Medicus.

Septimum est circa Medicum, nam ille peccaret hanc dubiè grauissimè, si certum relinquenter medicamentum, vt adhiberet remedium duntaxat probabile, vel si adhiberet dubium relicto probabile, vel si faceret experimentum de medicamentis an salutaria sint vel nocua, non credens etiam probabiliter illa esse salutaria, quia exponeret se periculo accelerandi mortem, & hoc repugnat non solum charitati, sed etiam iustitia, quia ideo vocatur vt adhibeat remedia quæ iudicat esse optima: Cum autem est æquè dubium, vtrum medicina profutura sit an nocitura, si non sit magis probabile illam profuturam non debet illam adhibere, quia hoc est experientiam facere, & expondere se periculo accelerandi mortem, vt bene docent Azor & Vasques contra Sanchem, qui rectè contra eos asserit Medicum non posse adhibere medicamen-

tum quod indicat minus probabile relicto eo quod probabilius esse arbitratur, quia fraudat agrotum commitentem se illi bona fide, vt adhibeat optima remedia.

Octauum est circa Iudicem, sequitur enim ex dictis primò, quod quando vtraque opinio est æquè probabilis, eo quod litigans & quales habeat probations iuris & facti, non potest Iudex ferre sententiam pro altero, sed ex æquo diuidere debet, v.gr. hæreditatem, quia Iudex Dominus non est rerum, sed distributor constitutus à Republica vt de rebus statut pro iure partium. Ita docent Suares, Salas, Coninx contra vtrumque Sanchem & plures alios. Secundò, quod quando vnu s' litigantibus rationes habet potiores, & meliores tunc iuris, tunc facti, alter autem habet tantum probabiles, non potest Iudex relinquere sententiam probabilius, assumptam probabile, vt benè tradunt Sanches, Vasques, Peres, contra Castro, Medinam, Salam, quia ideo Respublica commisit ei hanc potestatem, vt iudicet semper quod est probabilius, & si sciretur aliter facere, putaretur esse iniustus, & acceptator personarum. Neque par est ratio confessarii qui non est iudex inter partes. Sed benè tamen hoc limitat Vasques ad Iudicem inferiorem, qui timeret annulationem sua sententia, hic enim ne tantum subiret probrum, posset sequi sententiam minus probabilem. Fateor tamen quosdam esse alios casus in quibus licet Iudici amplecti sententiam minus probabilem, vt benè tradit Ioannes Sanches diff. 44. num. 52. verbi gratia probabile est non posse innocentem condemnari à Iudice quantumuis secundum allegata, & probata constet illum esse reum, aliqui enim affirmant, alii negant, liberum est illi condemnare illum, vel absoluere: placet denique quod ait Villalobos tract. 1. difficultate 8. quod quamvis in causa ciuili teneatur Iudex sequi probabiliorem sententiam; tamen in causa criminali tenetur eam partem sequi quæ fauorabilius est reo.

Nonum est, de Aduocato cui semper licitum est tueri causam, modò poterit illam esse probabilem, quamvis causam alterius iudicet esse æquè probabile, aut etiam probabiliorem, vt multis allegatis docent Sanches & Vasques, quia licet illi sequi sententiam probabilem, modò tamen clienti suo aperiat dubium causa sua, quod fortassis si sciat abstinebit à lite. Addit etiam Villalobos citatus posse Aduocatum agere contra reum quem probabilius est esse innocentem, quod mihi sanè non placet.

Decimum est, de Rege suscipiente bellum, & de militibus ad bellum vocatis, certum est enim quod illi possunt sequi sententiam probabilem, verbi gratia Rex ex huiusmodi sententia potest suscipere bellum: & sicut inferior tenetur se conformare sententia superioris minus probabili, sic tenetur etiam miles, vt dixi fusius in tract. de charitate.

SECTIO IV.

De Conscientia dubia quæ permittit operationem.

Dixi quomodo permittat operationem conscientia probabilis, nunc de conscientia dubia idem controuerti potest, vnde videndum est primò, quid sit conscientia dubia. Secundò, vtrum operari liceat stante dubio. Tertiò, Corollaria pro Praxi.

§. I.

Quid sit Conscientia dubia.

Conscien-
tia dubia.

Certum est primò, conscientiam dubiam tunc dici quando intellectus neutri parti determinatè præbet assensum, sed eum suspendit eoque maiorem non videtur conuenientiam vnius partis, quā alterius: potest autem suspendi assensus dupliciter. Primo speculatiuè, quando in communi dubitatur vtrum aliquid licitum sit, an illicitum, & appellatur dubium speculatum. Secundo practicè quando dubitatur vtrum hic & nunc aliquid mihi sit licitum, & est dubium practicum: similiter aliud est dubium iuris, aliud dubium facti, dubium iuris est cum dubitatur vtrum aliquid sit præceptum, vel magis præceptum quā alium: dubium facti cum dubitatur vtrum occideris hominem, & teneatis reparare damna.

Certum est secundo, veram esse primam hanc regulam iuris, in dubijs iutor pars est eligenda, significat autem quod quando pro vtrâque parte rationes sunt æquales, semper amplectenda est illa pars, in qua vel nihil vel minus mali representatur, haec enim pars est quæ vocatur iutor ut recte ostendit Sanches l. 1. moralis operis c. 10. n. 16. Est autem difficile statuere quænam pars dici possit iutor, quando duo concurrant præcepta incompatibilia, quia interdum præceptum positivum v. g. sigillum confessionis plus obligat quā præceptum naturale seruandi vitam, aliquando plus obligat naturale quā positivum. Itaque pars illa semper vocanda est iutor quæ attentis circumstantijs minus apparebit mala: tenemur enim velle semper id quod est minus malum quamvis teneamur nunquam velle malum.

Certum est tertio alteram etiam istam regulam iuris esse veram, in pari causa melior est conditio possidentis. Significat autem quod in re dubia vbi pares ex vtrâque parte sunt rationes, illi semper parti fauendum est quæ habet possessionem. Sed est tamen difficile dicere quomodo in causis dubijs dignosciri possit ex qua parte sit possesso. Nam quamvis aliquando id sit satis evidens v. g. quando certus es de voto, dubitas autem utrum illi satisfecitis, possesso est pro ipso voto, non autem pro libertate: contra verò dubitas, vtrum voveris, & certus es te fuisse alias liberum à voto, stat possesso pro libertate quæ certa est, non autem pro voto quod est incertum. Sed est tamen sèpe difficile dignoscere, quis possideat: v. g. dubitatur vtrum puer septennis sufficiens ad vocationem habuerit rationis ysum, non est facile dicere, quænam pars possideat vñusne rationis, an eius carentia. Respondent Sotus & Sanches illam partem esse possidentem pro qua sit præsumptio in foro externo, quia illud sine causa non præsumit: v. g. in proposito casu forum externum præsumit pro ysum rationis qui anno septimo communiter contingit. Sed hoc est difficile quia sèpe ius commune possessioni reficitur. Itaque illa pars in dubijs diceretur possidens, quæ vel maiorem habet certitudinem quā altera, vel communiter præsumitur illam habere ut constabit ex dicendis.

§. II.

Vtrum stante Conscientia dubia licitè aliquis possit operari.

Contra
prima regulam.

Ratio dubitandi est primò, quia prior illa regula quam attuli quod in dubijs iutor pars eligi debeat, non videtur vera, & contraria est secunda, iutor enim pars est illa in qua nullum est peccandi periculum, sed non teneor semper hoc eligere v. g. dubito vtrum voverim, tuitius est satisfacere voto, & tamen

Tom. I.

non teneor, ergo in dubijs non teneor eligere quod est tutius. Et sanè quando habeo conscientiam probabilem, non teneor sequi quod est tutius, ergo nec teneor quando habeo dubiam. Denique pars possidens non semper est iutor, & tamen in dubijs melior est conditio eius qui possider, & ab eius parte possum stare, ergo pars iutor non est semper necessaria sequenda in dubijs.

Secundò tamen altera ista regula quod in dubijs conditio possidentis sit melior, non videtur vera saltem vniuersaliter extra materiam iustitiae, cuius solius titulus est (possesso) vnde nec extra illam prodeste potest, ut docent communiter Theologi cum Valsque, Azor, Antonio peres, quia multi textus iuris statuunt ut pars iutor eligatur etiam cum altera pars est possidens: v. g. in C. Iuuenis de sponsalibus, præcipitur ut iuuenis, qui dubitabat vtrum priora sponsalia fuissent valida, cum puella septenni separetur à secunda coniuge quam duxit consobrinam prioris &c. ad audienciam, in dubio an Sacerdos occidet, statuitur ut censeatur irregularis. Et sanè si verum esset nulla esset vñquam Præcepti obligatio in dubijs, quia semper libertas dicenda erit possidere, quia est certa. Denique si non eligatur id quod est tutius, poteris expōnere te periculo peccandi.

Dicò primò, stante dubio speculatio tantum, potest quilibet licite operari: stante autem dubio practico & non deposito, illicitum illi est operari, sed tuiorem partem semper debet eligere.

Prima pars de dubio solum speculatio certa est apud omnes, quia conscientia speculativa non regulat actiones humanas, sed practica: possum autem dubitare speculatiuè vtrum hodie sit festum, & tamen certus ero quod non teneor ad facrum audiendum, eo quod sim infirmus. Certum est quod dubium speculatum esse nunquam potest sine dubio practico, quin adsit ratio aliqua probabilis quæ suadeat, operationem esse licitam, non obstante dubio speculatio: si enim nulla sit ratio, vbi erit dubium speculatum, ibi dubium etiam erit practicum. Ita Sanches l. 2. de matrim. d. 41. n. 5. & c. 10. cit. n. 7. & 8.

Secunda etiam pars de dubio practico neminem aduersarium habet propter regulam illam ut dixi receptissimam, quod in dubijs eligenda semper sit pars iutor, id est quandiu perficerat dubium, qui enim operatur cum tali dubio ille se periculo peccandi exponit. Quid inquires si dubium sit quodnam sit maius peccatum, mentiri, an hominem occidere? Resp. neutrum tunc eligi debere sed vtrumque rejici cum vtrumque peccatum sit.

Dico secundò, sufficiens ad deponendum dubium practicum, causa esse potest possesso, quæ si alteri parti fauatur, partem eligere licet minus tutam, non solum in materia iustitiae, sed in omni etiam alia materia.

Prima pars de materia iustitiae à nemine negatur, quod nimis in materia iustitiae possesso sit titulus sufficiens ad deponendam conscientiam dubiam, & ad eligendam partem minus tutam cui possesso fauet: v. g. dubitas de re aliqua quæ bona fide possides, an tua sit, potes illam alienare aut retinere propter regulam ut dixi hanc alteram etiam indubitam, quæ habetur in 6. reg. 6. & regula 170. In pari causa & delicto, melior est conditio possidentis: in casu proposito causa est æqualiter dubia, & tu possides; potes ergo rem illam ut tuam retinere, aut alienare. Imò patet quod in foro externo, nunquam te illa spoliareris, ergo nec in foro interno spoliari potes, quod semper conformatur foro externo quando illud non vitetur præsumptione. Dixi tamen, modo rem illam possideas bona fide, si enim malæ fidei

Contra fe-
cundam
regulam.

Conclusio.

Dubium
specula-
tium.

Dubium
practicum.

Possesso
fauere in
dubio.

Melior est
conditio
possiden-
tis.

Tt 2 possesso

possessor esse, verbi gratia si esses furatus, tenetoris restituere quamvis dubitares, vtrum res illa eius esset a quo es furatus, quia possessor nunquam facuet malæ Fidei. Dices ille qui dubitare incipit, malæ Fidei incipit possidere, mala enim Fides in eo consistit quod dubites an res sit alterius an tua. Repondeo verum esse quod initio possessionis dubium potest efficere malam fidem, non autem post inchoatam possessionem, quia si bonâ fide cœpit possidere, possessor præsumpta ei postea fauerit.

Quid inquires, si nullum faciat aliquis examen ad inuestigandum verum dominum eo tempore quo comparere ille poterat, nunquid rem illam poterit retinere postea huiusmodi possessor? Imo quid tenebitur facere si magis propendeat rem nō esse suam.

Respondeo peccasse illum qui huiusmodi diligentiam omisit, sed non teneri tamen ad restitutionem, quia non est propterea malæ fidei possessor, posito quod sit verè dubius, & quod non comparuerit yllus dominus. Sed neque illum teneri ad restitutionem, quamvis magis propendeat rem non esse suam modò temper maneat dubius, benè docent Vasques, Salas, & Sanches qui *l. 1. in decal. c. 10. num. 9.* mutavit sententiam quam tradiderat *l. 2. de matrim.* quia scilicet possessor præponderat omnibus rationibus quæ non conuincunt.

Valer in
materiis
aliarum
virtutum.

Secunda pars de materiis aliarum virtutum, in quibus assero possessionem esse titulum legitimum sequendi partem minus tutam asseritur à Suarez *tom. 5. in 3. p. d. 4. sect. 5.* Sanchez, Filiuicio, contra Vasquem, Azor, & plures alios. Ratio autem est, quia non est maior ratio, cur in materia iustitia possesso sufficiat, vt partem sequi possis minus tutam, quam in aliis materiis: idèo enim in materia iustitia ille qui possidet, retinere potest id de quo dubitat, quia possesso est certa, & ius certum, quibus propterea superat alteram partem: sed in aliis materiis, præceptum est dubium, voluntas autem certam habet possessionem suæ libertatis, quandiu non probatur eius priuatio, ergo etiam tunc eligi potest pars minus tutam cui fauerit possesso, v. gr. dubitas vtrum voveris ieiunium, potes non ieiunare.

Solutio
primæ du-
bitationis.

Ad primam Resp. ex dictis quodd stante dubio semper eligenda est pars tutior, cum autem ab aliqua parte stat possesso tunc dubium deponitur, v. gr. cum dubito vtrum voverim, & certus sum me voluntatem habere liberam, tunc certus etiā sum me non obligari, si autem maneat dubium, teneor eligere tutius, alioquin expono me periculo peccandi, quod non facio quando ago ex sententia probabili, per quam non excluditur iudicium prudentiae. Cum igitur eligo partem cui fauerit possesso iam desino esse dubius, cum certum sit ius alterius partis.

Ad secundam Resp. regulam etiam alteram esse vniuersalissimam & semper veram in pari causa, &c. Non solum in materia iustitiae, sed etiam in aliis, nam illa iura ostendunt quidem esse semper bonum eligere partem tuiorem, sed non declarant illud esse semper necessarium, vt demonstrat Sanchez *num. 15.* Constat autem ex iis quæ statim dicentur, Præceptum sèpè obligate quando adest dubium, quia sèpè contingit vt libertas certa non sit, cum Præceptum & votum tollens libertatem certum aliquando sit. Neque tunc exponis te periculo peccandi, cum certum sit quod possesso dat ius ad operandum æquum ac si nullum esset dubium.

§. III.

Corollaria moralia pro Praxi.

Primum

Primum est pro restitutione vel solutione, quando enim rem aliquam possedisti hactenus bonâ fide,

incipis autem dubitare an tua sit, potes alienare illam aut retinere factò prius examine diligenter, quod tamen si culpabiliter omiseris, peccasti, & teneris potes restituere; si omiseris inculpabiliter, & factus non sis ditor, ad nihil teneris, si tamen cam vendas, & spes sit dominum comparitum, emptorem monere teneris, quem alioquin periculo exponis amittendi quod emeris: si spes huiusmodi nulla sit, non teneris monere. Contra verò si es certus de furto, vel de debito, dubitas autem vtrum restitueris, teneris restituere, vel iterum soluere, quia debitum est certum. restitutio autem incerta, vnde possessor est pro debito.

Secundum est, si donata tibi sit, vel empta res aliqua Secundum, quam furtiuam esse dubitas, tunc si venditor fuit bona fidei possessor, potes rem illam seruare, donec certus compareat dominus, quia succedit illi possessor à quo accepisti ius, ille autem seruare potest, ergo & tu potes. Si autem dubitas vtrum ille à quo accepisti fuerit possessor bona fidei, tunc teneris inter eos dividere de quibus dubitas, quia tunc præsumptio pro neutra parte stat, vnde alij æquale ius habent, sed non debes tamen facile credere, furto sublatum id esse quod tibi donatur aut venditur, nisi certò id tibi constet.

Tertium est, si suaseris alteri homicidium, dubites Tertium, autem vtrum ille occisurus esset, etiam si non confundies, teneris reparare damnum, quia consilium tuum est certum, dubium autem an alter occidisset: si autem non dubitas sed moraliter es certus quod occisurus alter esset, quia v. g. tibi dixerat, eratque illi valde inimicus tunc non teneris, quia non est dubium.

Quartum est, circa legem & præceptum, si enim Quartus, post sufficiemt diligentiam dubites an aliqua lex, vel præceptum superioris aliquid iubeat, aut veter, non teneris illam seruare quia incerta est lex, & possesso stat pro libertate voluntatis, vt benè docent Suarez & Sanchez contra Vasquem. Idem etiam assero si dubium sit an lex vñ sit recepta vel promulgata, quia dubium tunc est an sit lex, ergo possesso stat pro libertate, vt benè tradunt Azor, Salas, & Castro contra Sanchez: si autem certus sis de lege aut præcepto, sed dubites an ab iis sis exemptus, vel an illa lex sit abrogata, vel an legi satisficeris, teneris implere legem, v. gr. certus es de lege ieiunij, dubitas autem an ea eximaris propter infirmitatem, teneris ieiunare: certus es te obligatum esse ad dandam Eleemosinam, ad recitandas horas canonicas, dubitas autem an satisficeris, teneris dare Eleemosinam, recitare horas. Ita omnes communissimè.

Sed inquires, licetne in casu dubio legem aliquando Interpre-
benigne interpretari, quod est Epichria vti, dum dicitur tatio legi
Legislator fortè nec potuit nec voluit in hac cir-
cūstantia me obligare: Resp. ex dictis sequi quod hoc
non licet quia lex certa est, exemptio autem incerta:
si ergo habes beneficium ita tenueris vt dubites vtrum
obligaris ad officium, obligaris omnino ad officium,
quia certa lex est, vt dixi exemptio autem incerta: si
militer in die ieiunij dubius es an data sit duodeci-
ma hora noctis, non potes comedere: si autem dies
sequens est dies ieiunij, & dubitas an hora illa duo-
decima sonuerit, potes comedere ob eandem causam,
vtrum autem comunicare possis, dubitas an comederes
post horam 12. pertinet ad tract. de Euchar. Denique
si dubitas vtrum attigeris annum ætatis 21. nō tenēris
ieiunare, quia lex non est certa ob quam priuari non
potes libertate certa quam prius habuisti ob eandem
promoueri non potest ad sacros ordines, qui de ætate
dubius est, quia toto tempore præcedenti non poterat
promoueri, nunc autem dubiam potestatem habet
vide Sanchez cap. illo 10. vbi multa doctè disputat
de dubio irregularitatis, censuraram, & confessionis
de

Votum & de peccatis dubiis quae ad alios tractatus spectant.
iuramentum.

Quintum est de votis, iuramentis, & promissionibus, si enim dubitas an voveris vel etiam an absque ambiguitate voveris: non teneris implere votum vel iuramentum, vt recte docent Suarez, Henrques, & Sanches cum aliis pluribus contra Vasquem, Azor, & Salam quia obligatio est incerta, libertas autem voluntatis est in possessione etiam si magis fortasse propendes te vovis. Si vero certus sis te vovisse, aut promisisse, dubites autem, an voto satisfeceris, teneris satisfacere voto aut iuramento, propter contrariam rationem. Si dubites an habueris intentionem vovendi, an verò tantum fingendi, teneris voto, vt docent benè Suares, Sanches, Castro, quia delictum non debet presumi nisi proberetur, votum autem sine delicto simulare non potest. Neque dicas possessionem tunc stare pro libertate, votum autem esse incertum: nam hoc negatur, quia votum potius certum est; fictione autem incerta, vnde illa probari debet vt præualeat voto possidenti. Quod si dubitares utrum verba tua fuissent ambigua, vel utrum aliqua mentis restrictione fuisses vobis, tunc non obligareris, quia illud non esset delictum, & votum incertum esset.

Alia restant de voto & iuramento qua satis ex proposito principio possunt colligi, verbi gratia, cum quis dubitat an sufficientem habuerit deliberationem, necessariam ad votum, si enim verè dubitat an ante septennum, votum emiserit, an voverit tempore phrenesis, aut ebrietatis, vel amentiae, non tenetur voto, quia illud est dubium: passio communiter non tollit sufficientem usum deliberandi, vnde si ex eo tantum capite dubitas, obligaris voto: si dubites utrum voti materia sit mala: teneris adire superiorem si potes, si minus non teneris voto. Ita Suares, & Sanches.

Sextum est de Precepto superioris, si enim verè dubitas an honestum sit quod præcipitur, vel certe an excedat legitimam præcipiendi potestatem quam habet: communis sententia Sanchis, Azor & aliorum contra Vasquem docet te teneri obedire, quia certa est superioris potestas, incertum autem an male præcipiat quod tamen non vacat difficultate, vbi sane non placet limitatio quam adhibet Castro part. 13. tunc inferiorem teneri solum obedire, si facile impleri possit præceptum. Verum si superior verè obligat, teneris etiam in re difficulti obedire, si minus neque teneris in re facilis.

SECTIO V.

De Conscientia scrupulosa, quomodo permittat operationem.

Scrupulus
quid sit.

Certum est primò scrupulum differre à dubio & à probabili, quod scrupulus, suspicio sit leuibus tantum nixa coniecturis, & rationibus: ne sit peccatum, quod reuerat non est peccatum. Suspicio est quando intellectus in alteram partem magis inclinat cui tamen non assentitur. In opinione intellectus determinatè adhæret vni parti, in dubio pendet in aequilibrio, scrupulus ergo suspicio quædam est, id est apprehensio vehemens, ex leuibus orta rationibus, quæ assensum partis contrariae non excludit, sed titubare cogit aliquantulum. Dicitur vehemens apprehensio, & timor, quia scrupulus est partim in intellectu, partim in voluntate: scrupulosus enim sine ratione iudicat, aliquid peccatum esse quod peccatum non est, & propterea vano timore cruciatur. Dicitur deinde apprehensio vanis nixa rationibus, differt enim in eo ab opinione ac dubio quae bonis nituntur rationibus, cum tamen scrupulus vanis quibusdam coniecturis, & inani rationum ymbra obnubilem ani-

mum, atque adeò non excludat iudicium probabile de honestate actus, quem tamen ut malum apprehendit.

Certum est secundò, signum infallibile scrupuli esse, si contra commune sapientum iudicium, vel etiam ipsius confessarij, iudicantis aliquid non esse peccatum, inquietus sit. Oriuntur autem scrupuli, vel ex infirmitate, ideoque solemnis hic mulierum moribus est: vel ex pusillanimitate, vel ex melancolia vnde sèpè desinunt in amentiam, vel ex dæmonis fraude, vnde scrupulis finis est tædium virtutis. Potest ergo esse triplex scrupulus, primò an aliquid sit peccatum, secundò an consenseris cogitationi alicui malæ, tertio an confessio benè facta sit.

Difficultas ergo est, utrum manente & non deposito dictamine interno, quo quis putat se peccare, si aliquid fecerit, laudabiliter possit operari contra ipsum scrupulum.

Ratio dubitandi primò est, quia quisquis operatur contra internum dictamen rationis iudicans aliquid malum esse, verè male facit, quia malum est operari contra conscientiam etiam erroneam: ille qui operatur non obstante scrupulo facit contra internum illud dictamen, ergo male operatur.

Secundò, velle peccare semper est malum, sed qui iudicat se peccare aliquid faciendo, quod tamen facit vult peccare, ergo ille qui operatur ante quædam deposita scrupulum verè peccat.

Tertio, ad bonam operationem requiritur assensus probabilis de honestate actus: qui operatur cum scrupulo non habet talem assensum, ergo ille non benè operatur.

Dico primò, potest licet scrupulosus facere id quod iudicat esse malum, antequam per rationes intrinsecas scrupulum depositerit, modò tamen per rationes extrinsecas, illum deponat, sequens iudicium confessarij aut aliorum communiter sententiam id esse licitum. Ita docent Theologi omnes quos citant Iohannes Sanches, *disput. 41.* & Thomas Sanches *lib. 1. cap. 10.*

Ratio est quia potest quidlibet, ut satis probabam, contra propriam sententiam operari ut sequatur probabilem aliorum sententiam, ergo multò magis id scrupulo licitum est. Deinde subditus potest & debet obedire superiori, quamvis probabiliter iudicet sententiam superioris non esse veram: ergo qui scrupulo laborat adhædere potest confessarij aut Doctorum iudicio.

Dico secundò, ille qui scrupulo laborat non solum potest, sed etiam sèpè tenuerit facere id quod eo modo malum esse iudicat. Ita etiam docent omnes communissime.

Ratio est, quia nisi scrupulosus id fecerit in manifesto est tunc capitum tunc salutis periculum. Cum enim deponere vult scrupulum, eò sèpè magis implicatur, hoc autem habet præsentissimum & vicinum remedium, ut nunquam ab operatione desinat propter scrupulum neque propter illum operetur: non enim capax est examinandi rationes, cum friuolæ ac leues rationes, graues illi videantur & magna, vnde quod plus lucis querit, eò plus caligat.

Non est igitur huiusmodi malo præsentius ullum, & efficacis remedium, quæ vt agrotus credit omnino Confessario prudenti, eique obediatur ad nutum, habens hoc omnino certum & fixum, quod nemo vñquam errare potest si tale iudicium sequatur & illi placet acquiescat. Primò ergo necesse est, vt cognoscas te verè scrupulosum esse, quod inde certò cognoscas, si vel in vna materia, vel in pluribus sèpè anxius sis ex leuibus tantum & friuolis rationibus. Secundò, ut in rebus efficiendis nunquam ab opere desistat ob

Iudicia
scrupulo-
rum.

Triplex
difficultas.

Prima re-
gula de
scrupulis.

Secunda
regula.

Remedia
contra
scrupulos.

scrupulum; neque mortale peccatum aliquid reputet, nisi iurare possit illud esse tale. Tertio, quoties circa præterita cruciabitur, an verbi gratia, tentationi confenserit, iudicet semper se non confensisse, nisi iurare possit se consensisse. Quarto, circa confessiones nullum etiam peccatum mortale confiteatur, quin possit iurare illud esse mortale, neque unquam expositum fuisse in confessione. Quod si dubitet de præteritis confessionibus, nunquam eas repeatat nisi iurare possit similiter, illas fuisse mancas. Quinto, Confessarius omnia scrupulosi dubia interpretari debet in bonam partem, & illa raro debet admittere; sed frequenter importunum interrogatorem repelle. Vide Sanchem lib. 1. cap. 10. Vasquem disp. 67. Salam tractat. 8. de conscientia disput. unica sect. 29. Valentiam, &c.

Solutio
difficulta-
tum.

Ad primam, satis patet quomodo scrupulosus habeat dictamen internum ex rationibus extrinsecis propter quas recte operatur, sequens confessarii iudicium. Vnde neque vult peccare cum iudicet se debere hoc prudens iudicium se qui, & habeat certum iudicium quod ira possit, & teneatur operari, vnde patet responsio ad secundam & tertiam.

DISPUTATIO III.

De Principio materiali, & subiectu Actuum
Humanorum.

S. Thomas à quæst. 6. ad 18.

Actio hu-
mana.

EXPLICATO utroque principio extrinsecis humanarum Actionum, fine ac regulâ, primum statim occurrit principium intrinsecum materiale ac subiectuum, actio videlicet humana, quæ totius bonitatis ac malitiae subiectum est. Sic enim vulgo per quandam quasi excellentiam appellatur actio illa, quæ procedit à voluntate libere operante cum consideratione bonitatis aut malitiae moralis, quia illa sola est quæ dirigitur in finem, illa quam regular recta ratio, illa in qua ut subiecto residet bonitas aut malitia moralis. Quoniam vero actio illa ut sit idoneum subiectum moralitatis, exigit primum ut sit voluntaria, deinde ut sit libera; video mihi dicendum esse primum de Voluntario, & Involuntario. Secundo de libertate voluntatis.

QVÆSTIO I.

De Actu voluntario, & Involuntario.

S. Thomas à quæst. 6.

IN iis quæ sponte aliquis agit, laudes & vituperationes, in iis quæ inuitus facit venia sapè ac misericordia locum habent, inquit Philosophus 3. Ethicorum cap. 1. hoc enim ad omnem humanum actum ante alia requiritur ut sit voluntarius. Primum, ergo in genere videndum est quenam sit propria ratio & quidditas voluntarij. Secundo, quotuplex sit voluntarium. Tertio, in specie quinam actus eliciti à voluntate sint voluntarij. Quartio, quinam actus imperati à voluntate sint voluntarij. De omissione autem quomodo voluntaria esse possit constabit ex dicendis de illius libertate.

SECTIO I.

Quenam sit propria ratio, & quidditas Actus
Voluntarij & Involuntarij.

S. Thom. quæst. 6. & 7.

Quiditatem propriam voluntarij expositurus Philosophus cap. illo 1. lib. 3. Ethicorum, definit primo involuntarium id quod vi aut ignorantie agitur: deinde voluntarium definit, quod est ab intrinseco principio cognoscente singula in quibus est actio; quarum definitionum partes omnes ut exponantur, primum statuendum est, illas esse veras definitiones actus voluntarij & involuntarij. Secundo, quomodo vis seu violentia tollat voluntarium. Tertio, quomodo ignorantia cum illo pugnet. Quartio, quomodo metus. Quinto, quomodo concupiscentia illi aduersetur,

Definitio
voluntarij
& inno-
luntarij.

S. I.

Voluntarij & Involuntarij Aristotelica definitio.

Certum est primum, dupliciter dici posse aliquid voluntarium. Primum quidem obiectum, illud numerum quod est obiectum actus voluntatis, & illud propriè dicitur esse volitum, non dicitur autem propriè voluntarium, v. gr. si me videat atque gaudente Titius occidit Sempronium, homicidium illud volitum mihi erit non voluntarium, quia effectuè non procedit à voluntate, quamvis sit obiectum à me volitum cum terminet actum meæ voluntatis. Secundo, voluntarium propriè illud appellatur quod procedit à voluntate tanquam à principio effectuè, quod enim est effectus voluntatis illud est quod vocatur propriè voluntarium: quia verò procedere multa possunt à voluntate, quæ tamen erunt involuntaria, idèo queritur, quid exigatur necessarium ad hoc, ut actus procedens à voluntate sit propriè voluntarius.

Volunta-
rium ob-
iectum.

Certum est secundum, quod in omni actu procedente à voluntate quædam sunt substantialia quædam verò accidentalia, quas vocant circumstantias actus: substantialia dicuntur actui ea, quæ constituent actum in tali specie infimâ, eo quod pertineant ad genus eius aut differentiam: v. gr. obiectum quod terminat actionem est sine dubio essentialia actui, quia eo variato totus variaretur actus: Circumstantiae actus dicuntur, Circumstantiae actus dicuntur, tamen maneret in eadem specie, sunt enim accidentia ipsius actus, tamen in genere naturæ, tamen in genere moris, v. gr. cum quis alium occidit gladio, mors illa est obiectum essentialia actui, instrumentum autem est circumstantia.

Substan-
tia actu-
li actui.

Certum est tertio, septem enumerari solere communiter circumstantias quas commodè S. Thomas in tres ordines, distribuit quæst. 7. nam aliae attingunt ipsum actum, vbi, quando, quomodo, locus, duratio, & modus: aliae pertinent ad causam actus, cur, quis, quibus auxiliis finis, persona, & instrumentum: ad effectum actus pertinet quid, prout significat quantum & quale. Prima ergo circumstantia (quis) significat personam quæ agit aliquid aut patitur, verbi gratiâ vtrum is qui cædit aut qui cæditur Sacerdos sit, an Laicus. Secunda (quid) non denotat obiectum ipsum & materiam, ut dixi, sed quantitatem aut qualitatem ipsius materiae, circa quam actio versatur, vtrum verbi gratiâ vestis quam furatus es multa sit & pretiosa. Tertia (vbi) significat locum, vtrum in loco sacro furatus sis. Quarta (quibus auxiliis) denotat media & instrumenta quibus vñs es, verbi gratiâ, vtrum ornatus & cum pluribus sociis sis furatus. Quinta (cur) significat finem extrinsecum si verbi gratiâ, furatus es ad ludendum.

Septem
circum-
stantias.